

Research Paper

Providing a Qualitative Model for Government Policymaking in Reducing Damage to Urban Marginal Areas (Case Study: Sistan and Baluchestan Province) Vahid Ghasemi¹ , Mohammad Ziaaddini² , Nour Mohammad Yaghoubi³ ¹. PhD Student, Department of Public Administration, Minor in Decision Making and Public Policy, Raf.C., Islamic Azad University, Rafsanjan, Iran.². Associate Professor, Department of Public Administration, Raf.C., Islamic Azad University, Rafsanjan, Iran.³. Professor, Department of Management, Faculty of Management and Economics, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Keywords:*Government policymaking, harm reduction, urban marginalization, Sistan and Baluchestan province.***Received:**

xx March 2022

Received in revised form:

xx June 2022

Accepted:

xx August 2022

Published Date:

xx August 2022

pp.x-xx

The rapid growth of urbanization in Iran and around the world has led to the expansion of marginal settlements, where residents lack basic amenities such as employment, housing, and healthcare. This phenomenon creates social and economic challenges and requires careful planning to improve conditions. Accordingly, the present study aims to propose a qualitative model for government policymaking to reduce the harms of marginal areas in the cities of Sistan and Baluchestan Province. This research is applied in purpose, descriptive-survey in method, and based on qualitative data. Thematic analysis and the Delphi method were used to analyze the data. The results of semi-structured interviews were analyzed through coding, leading to the identification of 73 initial codes, 9 main themes, and 2 overarching categories. The first category addressed policies to prevent marginalization, such as improving economic, welfare, and cultural conditions in migration origins, regulating uncontrolled migration, managing macroeconomic indicators, and implementing housing and land policies. The second category examined policies to improve existing conditions, including expanding urban services, developing infrastructure, strengthening social support systems, constructing housing, establishing healthcare and educational centers, and enhancing social security. Additionally, the findings emphasized the need for social and economic participation of residents through cultural programs, local councils, and job development. The results of the Delphi technique showed that expert consensus increased from the first round (with an average agreement coefficient of about 0.78) to the third round (about 0.91), with differences less than 0.05. This confirms the stability and validity of the qualitative themes related to informal settlements in Sistan and Baluchestan. This enhances the reliability of the model and highlights the importance of integrated policymaking for improving the conditions.

Corresponding author (Email: 3051209066@iau.ac.ir)**Cite this article:**Ghasemi, V. Ziaaddini, M. & Yaghoubi, N.M. (2025). Providing a qualitative model for government policymaking in reducing damage to urban marginal areas (Case study: Sistan and Baluchestan Province). *Journal of Urban Peripheral Development*, 5(1), 1-16.<http://doi.org/10.22034/jpusd.2023.351180.1215>

2676-4172 © Iranian Association of Geography and Rural Planning.

This is an open access article under the CC BY-NC/4.0/License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

The rapid growth of urbanization in Iran and worldwide has led to the physical expansion of cities and the creation of unsuitable spaces on their outskirts, a phenomenon known as marginalization or informal settlement. This phenomenon involves individuals who live within city limits but have not been integrated into the urban system, facing deprivation in employment, housing, health, and public services. The lack of facilities and poverty among residents result in urban poverty, which is also evident in the marginalized areas of Sistan and Baluchestan.

Among these, the marginalized settlements in Sistan and Baluchestan Province—particularly in cities such as Zahedan, Chabahar, Iranshahr, and Khash—are recognized as some of the most striking examples of urban inequality and structural deprivation in Iran. These areas face multidimensional economic, social, and environmental challenges that have not only severely degraded residents' quality of life but also turned them into hotspots for the spread of social harms. According to statistics, around 500,000 people live in informal settlements in this province, with Chabahar having the highest proportion of marginalized residents in the country at 60%. These areas suffer from extreme poverty, lack of access to basic services such as piped water, reliable electricity, and proper sewage systems, as well as severe overcrowding in substandard housing conditions so dire that even the term "deprived" feels inadequate to describe them.

One of the most significant drivers of the formation and expansion of these marginalized settlements in the province is prolonged drought and the destruction of rural livelihoods. Many residents are former farmers and herders who lost their agricultural land and livestock due to the drying up of qanats (traditional irrigation systems) and springs, forcing them to migrate to urban peripheries in search of better opportunities. However, their inability to afford housing in formal urban areas has pushed them into makeshift clay or concrete

block dwellings in areas lacking basic infrastructure. This phenomenon has not only fueled the growth of slums but also led to rampant social issues, including widespread drug addiction (even among women and children), social insecurity, and tribal conflicts. Reports, for instance, describe open-air drug markets near raw sewage canals, where children play in these hazardous environments.

Despite sporadic efforts such as allocating a 1 trillion toman budget to organize informal settlements in Sistan and Baluchestan the absence of a comprehensive national plan and integrated management has prevented these measures from addressing the root causes of the problems. Key challenges include fragmented funding, lack of coordination among responsible institutions, and exclusion of residents from genuine participation in rehabilitation processes. Moreover, current policies largely focus on short-term projects while neglecting the underlying economic and social drivers of rural-to-urban migration. Meanwhile, free trade zones like Chabahar have failed to improve conditions in adjacent marginalized areas, instead exacerbating class divides.

The urgency for a qualitative policy model in government interventions stems from the fact that current approaches have not only failed to resolve the crisis but, in some cases, have further accelerated the expansion of marginalization. A holistic model must combine economic empowerment, infrastructure development, and community participation to simultaneously tackle poverty, enhance social security, and improve living standards. This requires an interdisciplinary approach, where regional planning, equitable resource distribution, and respect for the cultural and social characteristics of marginalized communities form the foundation of policy measures.

Methodology

This study is applied in purpose and descriptive-survey in methodology, relying on qualitative data. Data analysis involved thematic analysis and the Delphi method. The research employs a sequential

exploratory mixed-methods design (instrument development variant), starting with a qualitative phase to develop the research instrument, followed by a quantitative phase. The statistical population includes 12 experts selected through purposive sampling.

Results and discussion

The semi-structured interview results were analyzed through coding, resulting in 73 initial codes, 9 main themes, and 2 overarching categories. The first category focused on policies to prevent marginalization, such as improving economic, welfare, and cultural conditions at migration origins, regulating uncontrolled migration, managing macroeconomic indicators, and implementing housing and land policies. The second category addressed policies to improve current conditions, including expanding urban services, developing infrastructure, strengthening social support systems, constructing housing, establishing healthcare and educational centers, and enhancing social security. The findings also highlighted the importance of residents' social and economic participation through cultural programs, local councils, and job development. Validation with the fuzzy Delphi technique confirmed expert consensus on these factors. The study concluded that effectively reducing marginalization harms requires integrated policymaking across economic, social, and physical dimensions, and that the proposed

model can serve as a planning framework for similar regions.

Conclusion

This research shows that addressing marginalization requires two main approaches: prevention, by improving economic conditions and regulating migration, and improvement of existing conditions, through infrastructure development and urban services. The success of these strategies relies on active resident participation and integrated planning across economic, social, and physical dimensions. Additionally, the proposed model can serve as a valuable framework for other marginalized areas.

Funding

According to the responsible author, this article has no financial support

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

ارائه مدلی کیفی در سیاست‌گذاری دولت در کاهش آسیب‌های مناطق حاشیه‌نشین شهرها (مورد مطالعه: استان سیستان و بلوچستان)

وحید قاسمی^۱، محمد ضیاء‌الدینی^۲ و نورمحمد یعقوبی^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه مدیریت دولتی، گرایش تصمیم‌گیری و خط‌مشی‌گذاری عمومی، واحد رفسنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، رفسنجان، ایران.

۲. دانشیار، گروه مدیریت دولتی، واحد رفسنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، رفسنجان، ایران.

۳. استاد، گروه مدیریت، دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.

چکیده

اطلاعات مقاله

رشد سریع شهرنشینی در ایران و جهان باعث گسترش حاشیه‌نشینی شده است، جایی که ساکنان آن از امکانات اولیه مانند شغل، مسکن و بهداشت محروم هستند. این پدیده چالش‌های اجتماعی و اقتصادی ایجاد می‌کند و نیازمند برنامه‌ریزی دقیق برای بهبود شرایط است. در این راستا هدف پژوهش حاضر ارائه مدلی کیفی در سیاست‌گذاری دولت در کاهش آسیب‌های مناطق حاشیه‌نشین شهرها استان سیستان و بلوچستان، می‌باشد. تحقیق حاضر از نظر هدف کاربردی، از نظر روش انجام پژوهش توصیفی پیمایشی، مبتنی بر داده‌های کیفی است. جهت تحلیل داده‌های پژوهش از روش تحلیل مضمون و دلفی استفاده شد. نتایج مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با کدگذاری تحلیل شدند که منجر به شناسایی ۷۳ کد اولیه، ۹ مضمون اصلی و ۲ مقوله کلان گردید. مقوله اول به سیاست‌های پیشگیری از حاشیه‌نشینی مانند بهبود شرایط اقتصادی، رفاهی و فرهنگی در مبادی مهاجرت، ساماندهی مهاجرت‌های بی‌رویه، کنترل شاخص‌های کلان اقتصادی و سیاست‌های مسکن و زمین پرداخت. مقوله دوم سیاست‌های بهبود شرایط موجود شامل گسترش خدمات شهری، توسعه زیرساخت‌ها، تقویت پوشش‌های حمایتی، ساخت مسکن، ایجاد مراکز درمانی و آموزشی و افزایش امنیت اجتماعی را بررسی کرد. همچنین، یافته‌ها بر لزوم مشارکت اجتماعی و اقتصادی ساکنان از طریق برنامه‌های فرهنگی، شوراهای محلی و توسعه مشاغل تأکید داشتند. نتایج تکنیک دلفی نشان داد اجماع خبرگان از دور اول (میانگین ضریب توافق حدود ۰,۷۸) تا دور سوم (حدود ۰,۹۱) افزایش یافته و اختلافات کمتر از ۰,۰۵ است، که پایداری و اعتبار مضامین کیفی مرتبط با حاشیه‌نشینی در سیستان و بلوچستان را تأیید می‌کند. این وضعیت، قابلیت اعتماد مدل را بالا برده و اهمیت سیاست‌گذاری یکپارچه برای بهبود شرایط را برجسته می‌سازد.

واژگان کلیدی:

سیاست‌گذاری دولت، کاهش آسیب‌ها، حاشیه‌نشینی شهری، استان سیستان و بلوچستان.

تاریخ دریافت:

۱۴۰۱/۰۱/۰۵

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۱/۰۳/۱۱

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۱/۰۵/۰۵

تاریخ انتشار:

۱۴۰۱/۰۵/۰۵

صص. ۱-۱۶

نویسنده مسئول (رایانامه): 3051209066@iau.ac.ir

ارجاع به مقاله: قاسمی، وحید؛ ضیاء‌الدینی، محمد و یعقوبی، نورمحمد. (۱۴۰۴). ارائه مدلی کیفی در سیاست‌گذاری دولت در کاهش

آسیب‌های مناطق حاشیه‌نشین شهرها (مورد مطالعه: استان سیستان و بلوچستان). *مجله توسعه فضاهای پیراشهری*، ۱۵(۱)، ۱-۱۶.

doi: <http://doi.org/10.22034/jpusd.2023.351180.1215>

یکی از مهم‌ترین تحولات اجتماعی در نیم قرن اخیر، رشد سریع توسعه شهرنشینی است (ارغان و فوادیان، ۱۳۹۷: ۲). بر اساس آمار سازمان ملل، تا سال ۲۰۵۰ حدود ۶۶ درصد جمعیت جهان در مناطق شهری زندگی خواهند کرد (Yadav et al., 2020: 2). در سال ۲۰۱۸، بیشترین نرخ رشد شهری به ترتیب در آمریکای شمالی (۸۲٪)، آمریکای لاتین و کارائیب (۷۸٪)، اروپا (۷۴٪)، اقیانوسیه (۶۸٪)، آسیا (۵۰٪) و آفریقا (۴۳٪) گزارش شده است (United Nations New York, 2019: 8). این رشد سریع شهرها مشکلاتی مانند گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی، افزایش بیکاری، فقر شهری و محرومیت از خدمات حداقلی را به دنبال داشته است (Boutayeb & Serghini, 2006: 26). سهم جمعیت حاشیه‌نشین در شهرهای بزرگ دنیا از ۹ درصد در لیما تا ۶۵ درصد در ازبک‌ستان متغیر است و به طور میانگین ۳۳ درصد جمعیت در چنین شرایطی زندگی می‌کنند که در کشورهای در حال توسعه این درصد به ۳۰ تا ۵۰ درصد افزایش می‌یابد (Jatiman & Brakars, 2013: 18). بر اساس گزارش اخیر UN-HABITAT، ۸۸۱ میلیون نفر در کشورهای در حال توسعه، به ویژه در آفریقا (۵۶٪) و جنوب شرقی آسیا در سکونتگاه‌های غیررسمی زندگی می‌کنند که این رقم نسبت به سال ۱۹۹۰ (۶۸۹ میلیون) افزایش یافته است. حدود یک سوم خانوارهای زاعه‌نشین توسط زنان اداره می‌شوند و ۴۳ درصد جمعیت شهری کشورهای در حال توسعه و ۵۴ درصد جمعیت شهری کشورهای کمتر توسعه یافته در مناطق حاشیه‌ای سکونت دارند (Zhang, 2017: 479). بنابراین، حاشیه‌نشینی شکل رایجی از رشد شهری در کشورهای در حال توسعه است که عمدتاً به صورت غیررسمی و ناشی از نیاز شدید به مسکن در اقشار کم‌درآمد رخ می‌دهد (Zeihofer & Toponoti, 2008: 14). علل و ساختار حاشیه‌نشینی در نقاط مختلف متفاوت است (Taubenböck & Kraff, 2015: 108).

در ایران، پدیده حاشیه‌نشینی پس از رشد سرمایه‌داری وابسته و افزایش جمعیت شهری، به ویژه از اوایل قرن بیستم شکل گرفت (رضایی و کمانداری، ۱۳۹۳: ۱۸۱). گسترش زیرساخت‌ها و درآمدهای نفتی موجب رونق شهرها و افزایش جاذبه‌های شهری شد، در حالی که اصلاحات ارضی و مکانیزاسیون باعث تشدید عامل دافعه روستایی گردید (احمدیان، ۱۳۸۲: ۲۷۷). همراه با رشد شهرنشینی، سکونتگاه‌های غیررسمی در حومه شهرهای بزرگ به سرعت گسترش یافت و بازتاب‌دهنده چالش‌های شهری و پیرامونی شده است (عباسی فلاح و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۱۰). آخرین آمارها نشان می‌دهد حدود ۶۲۱۰۰۰۰ نفر، معادل ۷۱٫۹ درصد جمعیت شهری ایران، حاشیه‌نشین هستند (گنجی، ۱۴۰۱: ۱). عوامل اصلی شکل‌گیری حاشیه‌نشینی عبارتند از تمرکز سرمایه و امکانات در شهرهای بزرگ، ضعف نظام برنامه‌ریزی، بی‌عدالتی فضایی، توسعه ناهمگون منطقه‌ای، افزایش قیمت زمین، و عدم توجه به مشارکت مردمی (لحمیان، ۱۳۹۶: ۱۲۶). علاوه بر این، فقدان برنامه‌ریزی آمایشی، اقتصاد غیرمولد، بی‌تعدالی منطقه‌ای، ضعف مدیریت فضایی، نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی، تمرکز سرمایه‌گذاری دولتی در شهرها و بورس‌بازی زمین و مسکن از دیگر دلایل است. همچنین افزایش تورم مسکن، رشد بی‌رویه جمعیت شهری، ضعف سیاست‌ها و نظارت بر اجاره‌نشینی، ناکارآمدی مدیریت شهری، کم‌توجهی به برنامه‌ریزی روستایی، و عوامل مهاجرت گسترده روستا به شهر مانند شرایط نامساعد زندگی، خشکسالی، تنش‌های آبی و

بحران‌های زیست‌محیطی (گرد و غبار) به تشدید پدیده حاشیه‌نشینی کمک کرده‌اند (گنجی، ۱۴۰۱: ۱).

در این بین، مناطق حاشیه‌نشین در استان سیستان و بلوچستان به‌ویژه در شهرهایی مانند زاهدان، چابهار، ایرانشهر و خاش، به‌عنوان یکی از بارزترین نمونه‌های نابرابری شهری و محرومیت ساختاری در ایران شناخته می‌شوند. این مناطق با چالش‌های چندبعدی اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی مواجه هستند که نه تنها کیفیت زندگی ساکنان را به شدت کاهش داده، بلکه به عنوان کانونی برای گسترش آسیب‌های اجتماعی عمل می‌کنند. بر اساس آمارها، حدود ۵۰۰ هزار نفر در سکونتگاه‌های غیررسمی این استان زندگی می‌کنند که شهر چابهار با ۶۰ درصد جمعیت حاشیه‌نشین، بالاترین نسبت را در کشور دارد. این مناطق با فقر شدید، نبود دسترسی به خدمات اولیه مانند آب لوله‌کشی، برق ایمن و سیستم فاضلاب مناسب، و همچنین تراکم بالای جمعیت در مسکن غیراستاندارد روبه‌رو هستند. به گونه‌ای که واژه "محروم" نیز برای توصیف شرایط آن‌ها ناکافی به نظر می‌رسد.

یکی از مهم‌ترین عوامل شکل‌گیری و گسترش حاشیه‌نشینی در این استان، خشکسالی‌های متمادی و از بین رفتن منابع معیشتی روستاییان است. بسیاری از ساکنان این مناطق، کشاورزان و دامدارانی هستند که به دلیل خشک شدن قنات‌ها و چشمه‌ها، زمین‌های کشاورزی و دام‌های خود را از دست داده‌اند و به امید یافتن شغل و زندگی بهتر به حاشیه شهرها مهاجرت کرده‌اند. اما عدم توانایی مالی برای اسکان در بافت رسمی شهر، آن‌ها را به سکونت در آلونک‌های گلی یا بلوکی در مناطق بدون زیرساخت کشانده است. این پدیده نه تنها باعث گسترش حلبی‌آبادها شده، بلکه منجر به بروز مشکلاتی مانند اعتیاد گسترده (حتی در میان زنان و کودکان)، ناامنی‌های اجتماعی و درگیری‌های طایفه‌ای شده است. به‌عنوان مثال، گزارش‌ها از وجود پاتوق‌های مواد مخدر در کنار فاضلاب‌های رها شده و کودکان بازی‌کننده در این محیط‌های آلوده حکایت دارد. با وجود تلاش‌های پراکنده مانند اختصاص بودجه یک هزار میلیارد تومانی برای ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی در سیستان و بلوچستان، نبود یک برنامه جامع ملی و مدیریت یکپارچه باعث شده است که اقدامات انجام‌شده نتوانند به کاهش ریشه‌ای مشکلات منجر شوند. از جمله چالش‌های اساسی در این زمینه می‌توان به پراکندگی منابع مالی، نبود هماهنگی بین نهادهای مسئول، و عدم مشارکت واقعی ساکنان در فرآیندهای بهسازی اشاره کرد. همچنین، سیاست‌های فعلی بیشتر معطوف به پروژه‌های کوتاه‌مدت بوده و از پرداختن به ریشه‌های اقتصادی و اجتماعی مهاجرت به حاشیه شهرها غافل مانده‌اند. این در حالی است که مناطق آزاد تجاری مانند چابهار نتوانسته‌اند تاثیری در بهبود شرایط مناطق همجوار خود داشته باشند و شکاف طبقاتی را حتی بیشتر کرده‌اند.

اهمیت ارائه یک مدل کیفی در سیاست‌گذاری دولت برای کاهش آسیب‌های این مناطق، از آنجا ناشی می‌شود که رویکردهای فعلی نه تنها نتوانسته‌اند مشکل را حل کنند، بلکه در برخی موارد به گسترش بیشتر حاشیه‌نشینی دامن زده‌اند. یک مدل جامع باید بتواند با ترکیب راهکارهای توانمندسازی اقتصادی، بهبود زیرساخت‌ها و مشارکت جامعه محلی، به صورت همزمان به رفع فقر، ارتقای امنیت اجتماعی و ارتقای کیفیت زندگی در این مناطق بپردازد. این امر نیازمند نگاهی فرابخشی است که در آن برنامه‌ریزی منطقه‌ای، توزیع عادلانه منابع و توجه به ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی ساکنان حاشیه‌نشین به عنوان پایه‌های اصلی مداخلات سیاستی در نظر گرفته شود.

مبانی نظری

حاشیه‌نشینی، که با اسامی و تعاریف مختلفی شناخته می‌شود، عموماً به مناطقی با مسکن فقیر، کمبود خدمات اولیه و محرومیت‌های انسانی اطلاق می‌گردد (عشریه و امیری رسکتی، ۱۳۹۴: ۴). نخستین تعاریف از این پدیده به قرن نوزدهم بازمی‌گردد، جایی که حاشیه‌نشینی به عنوان محل‌های پرتراکم و جرم‌خیز توصیف می‌شد. در آن دوران، اصلاح‌طلبان و لیبرال‌ها این مناطق را کانون فساد، فقر و بی‌اخلاقی می‌دانستند. بر این اساس، اولین بار اصطلاح حاشیه‌نشینی توسط رابرت پارک از بزرگان مکتب جامعه‌شناسی شیکاگو، به کار برده شده است. وی در مقاله مهاجرت بشر و انسان حاشیه‌نشین، حاشیه‌نشینی را نتیجه عملکردهای اقتصادی-سیاسی عنوان کرد (حیدری و نظریان، ۱۳۹۰: ۳۳). پس از پارک، شاگرد او ایورت استونکویست بسط بیشتری به نظریه حاشیه‌نشینی داد و کوشش کرد تا تصویر روشن‌تری از انسان‌هایی که در موقعیت حاشیه‌نشینی قرار می‌گیرند، ارائه دهد. وی نیز با تأکید بر جنبه‌های روانی حاشیه‌نشینی، انسان حاشیه‌نشین را شخصیتی می‌داند که در ورطه ناباوری و عدم پیوستگی کامل میان دو جامعه، دو فرهنگ یا دو نظام اجتماعی زندگی می‌کند، ولی نسبت به هیچ کدام احساس کامل پیوستگی عاطفی، فرهنگی یا عضویت اجتماعی ندارد (انصاری، ۱۳۵۵: ۱۶۴). سپس مارشال کلینارد در تعریف حاشیه‌نشینی چنین می‌گوید، حاشیه‌نشینی خرده فرهنگ با مجموعه‌ای از ارزش‌ها و هنجارهاست که در محل‌هایی با بهداشت کم، انحرافات اجتماعی و ویژگی‌های دیگر از جمله انزوای اجتماعی همراه است (شاطریان و همکاران، ۱۳۹۹: ۹۴).

حاشیه‌نشینی یکی از پدیده‌های مرکب شهری است که عمدتاً در اثر فرایندهای اقتصادی و اجتماعی در شهرها پدید می‌آید. این پدیده شهری نمود عینی - کالبدی و اجتماعی ویژه‌ای را در شهرهای کشورهای پیشرفته، در حال توسعه و جهان سوم آفریده است (سادی و همکاران، ۱۴۰۴: ۵). حاشیه‌نشینی از جمله مسائلی است که اکثر کشورها زیادی با آن رو به رو می‌باشند، که این مسئله در کشورهای در حال توسعه مشهودتر است و تأثیرات ناخوشایندی را بر چهره و سیمای شهرها وارد نموده که باعث گسترش فقر و افزایش ناامنی، ضعف بهداشت، بروز ناهنجاری‌های اجتماعی افزایش جرم و جنایت و بسیاری از مشکلات دیگر می‌گردد (بگری، ۱۳۹۶: ۱۲). در فرآیند ایجاد این فضاها، رشد فزاینده جمعیت شهری از توان سازمان‌های دولتی و غیردولتی جهت ارائه خدمات و تسهیلات، برای این جمعیت پیشی گرفته و برآورده نشدن نیاز مسکن گروه‌های کم درآمد در فضای رسمی و برنامه‌ریزی شده، اسکان غیررسمی در بسیاری از شهرها، را گسترش داده است (حاجی علی‌زاده و اکبرپوربناب، ۱۳۹۵: ۷). در واقع روند شکل‌گیری حاشیه‌نشینی که دارای نقطه آغازین و همزمان مشترک با انقلاب صنعتی بوده تا به حال ادامه داشته و بر اساس شرایط جغرافیایی و عوامل موثر در شکل‌گیری آنها و ساختارهای نظام حاکم به اشکال متفاوت در کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته نمود پیدا کرده و مشکلات خاصی را موجب گردیده است. با گذشت چند دهه تلاش نظام برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری، سکونتگاه‌های غیررسمی همچنان یکی از دغدغه‌های اصلی مدیریت شهری به شمار می‌روند (پوراحمد و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۹).

در ارتباط با پیشینه تحقیق، مطالعاتی به صورت مستقیم و غیرمستقیم هم در داخل و خارج صورت گرفته است که در ادامه به چند مورد آن اشاره می‌شود. باقری میاب و کریمی کیا (۱۴۰۰) در پژوهشی به مدلیابی خط‌مشی‌گذاری فرهنگی پدیده حاشیه‌نشینی در اهواز پرداختند. این مطالعه با استفاده از روش کیفی و نظریه

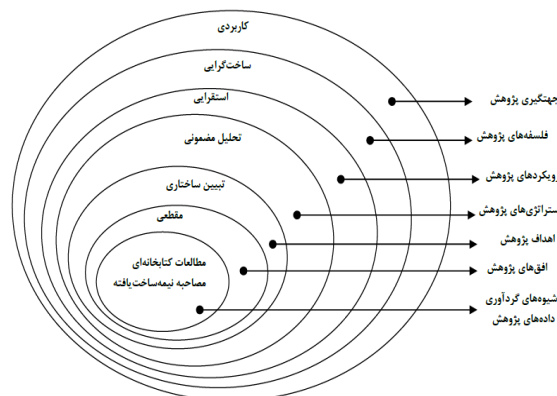
داده‌بنیاد، نشان داد که عواملی مانند بی‌اعتمادی نهادی، محرومیت نسبی و تعارضات قومی ساختار حاشیه‌نشینی در این منطقه را شکل می‌دهد. مدل پیشنهادی آنها بر تعامل ذی‌نفعان و توجه به اقتضائات محلی تأکید دارد. بهمینی و همکاران (۱۳۹۸) در مطالعه‌ای به فهم فرایند شکل‌گیری تجربه حاشیه‌نشینی در خوزستان پرداختند. یافته‌های این پژوهش نشان داد که ساکنان این مناطق با چالش‌های هویتی و اقتصادی عمیقی مواجه هستند و مهاجرت را به عنوان راهبرد بقا انتخاب می‌کنند. این مطالعه بر اهمیت درک تجربیات زیسته ساکنان در سیاست‌گذاری‌های شهری تأکید کرد. جمعه‌پور و طالبیان (۱۳۹۷) تأثیر کلان‌شهر تهران بر حاشیه‌نشینی مناطق پیرامونی را بررسی کردند. نتایج این تحقیق نشان داد که مناطقی مانند لواسان و شهریار به دلیل وابستگی عملکردی به تهران، به حلقه‌های واسط در گسترش حاشیه‌نشینی تبدیل شده‌اند. این مطالعه بر لزوم برنامه‌ریزی یکپارچه منطقه‌ای تأکید داشت. اسماعیلی و امید (۱۳۹۱) در یک مطالعه پدیدارشناسانه به بررسی تجربه زیسته حاشیه‌نشینان پرداختند. نتایج این تحقیق نشان داد که اضطراب ناشی از عدم مالکیت زمین و بی‌اطلاعی از تصمیمات دولتی، زندگی ساکنان این مناطق را تحت تأثیر قرار داده است. این پژوهش بر ضرورت توجه به ابعاد روانی-اجتماعی حاشیه‌نشینی تأکید داشت. زندگی‌آبادی و مبارکی (۱۳۹۱) عوامل مؤثر بر شکل‌گیری حاشیه‌نشینی در تبریز را بررسی کردند. این مطالعه نشان داد که عواملی مانند بیکاری، مهاجرت روستایی و کمبود مسکن مقرون‌به‌صرفه به گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی دامن زده است. یافته‌های این تحقیق بر لزوم توجه به عوامل اقتصادی در برنامه‌ریزی‌های شهری تأکید داشت. شرکت عمران و بهسازی شهری ایران (۱۳۹۰) در پروژه‌های عملیاتی به ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر قدس پرداخت. این طرح با تأکید بر توانمندسازی جامعه محلی و بهسازی زیرساخت‌ها اجرا شد. نتایج این پروژه نشان داد که مشارکت ساکنان محلی نقش کلیدی در موفقیت برنامه‌های ساماندهی دارد. این تجربه بر اهمیت رویکردهای پایین‌به‌بالا در مداخلات شهری تأکید کرد. در مطالعات خارجی همچون فرایسن و همکاران (۲۰۱۸)، با هدف پیش‌بینی عوامل مؤثر بر رشد سکونتگاه‌های غیررسمی در کشورهای مختلف جهان نشان دادند، عامل رشد جمعیت کلیدی‌ترین مولفه اثرگذار بر سکونتگاه‌های غیررسمی در آینده است. ملور و نل (۲۰۲۰)، در خصوص علل پیدایش سکونتگاه‌های غیررسمی در اتیوپی و آفریقای جنوبی نشان دادند، تغییرات اقلیمی، خشکسالی و فقر از علل اصلی پیدایش این پدیده هستند. پاتریسیا و مگان (۲۰۲۰)، در پژوهشی به بررسی سکونتگاه‌های غیررسمی در جامعه جهانی جنوب پرداخته است. در این پژوهش روش مرسوم جهانی برای کنترل این جوامع (چارچوب اعتماد اراضی جامعه) و راهکارهای آن پرداخته شده است. جوانیتا و همکاران (۲۰۲۰)، در پژوهشی به بررسی شاخص‌های ارزیابی پایداری در شهرک غیررسمی بوگوتا در آمریکا جنوبی پرداخته‌اند. نتایج نشان داد که ارزیابی پایداری شهرک‌های غیررسمی به توسعه برنامه‌های بهسازی محله کمک می‌کند و با بهبود پایداری محلات غیررسمی، پایداری کلی شهر را افزایش می‌یابد. مک تاویش و همکاران (۲۰۲۳)، در پژوهشی به شناسایی محله‌های «زاغه‌نشین» محروم در منطقه کلان‌شهری آکرا بزرگ غنا با استفاده از داده‌های سرشماری و سنجش از دور پرداخته‌اند. نتایج نشان داد در سطح محله‌های «زاغه‌نشین» شرایط مسکن و محیطی نسبتاً ناهمگن می‌باشد، اما در برخی از ویژگی‌ها از جمله تراکم جمعیت بالاتر، ارتفاع کمتر و فراوانی پوشش گیاهی، و دسترسی کمتر به آب لوله‌کشی داخلی و سرویس بهداشتی مشترک بودند.

پژوهش حاضر با تمرکز بر استان سیستان و بلوچستان، که تاکنون کمتر در مطالعات حاشیه‌نشینی مورد توجه قرار گرفته، نسبت به مطالعات پیشین، تمایز قابل توجهی دارد. نوآوری اصلی این تحقیق در ارائه یک مدل کیفی جامع است که سه بعد کلیدی اقتصادی-اجتماعی (شامل خشکسالی‌های مکرر، اقتصاد غیررسمی و ساختارهای قومی-طایفه‌ای)، مشارکتی (با در نظر گرفتن تجربیات زیسته ساکنان و دیدگاه‌های نهادهای دولتی) و چارچوبی عملیاتی برای تبدیل یافته‌های کیفی به راهکارهای سیاستی مشخص را به‌طور هم‌زمان ترکیب می‌کند، در حالی که بیشتر پژوهش‌های قبلی یا به توصیف مشکلات محدود شده‌اند یا بر یک بعد خاص تمرکز داشته‌اند. همچنین، این مدل با توجه به ویژگی‌های خاص منطقه، توانسته ابعاد مختلف حاشیه‌نشینی را به صورت جامع‌تر و مشارکتی‌تر مورد بررسی قرار دهد، که در مطالعات داخلی و خارجی مشابه کمتر مشاهده شده است. با این حال، ادعای نوآوری این مقاله نیازمند مقایسه عمیق‌تر و توضیح دقیق‌تر تفاوت‌ها و برتری‌های مدل پیشنهادی نسبت به مطالعات پیشین است تا جایگاه آن در حوزه سیاست‌گذاری بهبود مناطق حاشیه‌نشین به‌روشنی مشخص گردد.

روش‌شناسی

تحقیق حاضر از نظر هدف کاربردی، از نظر روش انجام پژوهش توصیفی پیمایشی، مبتنی بر داده‌های کیفی است. جهت تحلیل داده‌های پژوهش از روش تحلیل مضمون و دلفی استفاده شد. پژوهش حاضر جز طرح‌های ترکیبی متوالی و اکتشافی از نوع ابزارسازی است. در تحقیق حاضر ابتدا مطالعه کیفی صورت گرفت و بر مبنای آن ابزار ساخته شد و سپس مطالعه کمی صورت گرفت.

در مرحله اول این پژوهش که با رویکرد کیفی انجام شد از روش مصاحبه با پنل خبرگان معرفی شده در جامعه آماری، بررسی پیشینه و مطالعه منابع و متون و شیوه هم‌سوسازی داده‌ها، کدهای مضامین پایه، سازمان‌دهنده کلیدی مرتبط با مولفه‌های ارتقای اجرای ظرفیت خط‌مشی‌گذاری دولت در کاهش مطالعه آسیب‌های مناطق حاشیه‌نشین شهرها استخراج شد. در گام بعدی با استفاده از معیارهای اعتبارسنجی کیفی چارچوب اولیه تدوین شد، از نظر اعتبار بررسی و سپس در قالب ابزارهایی برای مرحله کمی آماده شد. در مرحله کمی به روش پیمایشی ابزارها تدوین شده و از نظر روایی و پایایی بررسی و سپس ابزارهای نهایی بین نمونه‌ها توزیع و داده‌های لازم برای تجزیه و تحلیل آماری مرتبط جمع‌آوری گردید.

شکل ۱. پیاز فرآیند پژوهش حاضر، منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴

هدف این پژوهش، تشریح فرایند پژوهش و ایجاد یک ذهنیت مشترک با خوانندگان و محققان آینده می‌باشد تا در صورتی که فردی قصد بهره‌گیری از تحقیق و یا ادامه آن را داشته، هم زبانی لازم به وجود آمده و امکان تفسیر و بهره‌برداری درست از پژوهش فراهم گردد.

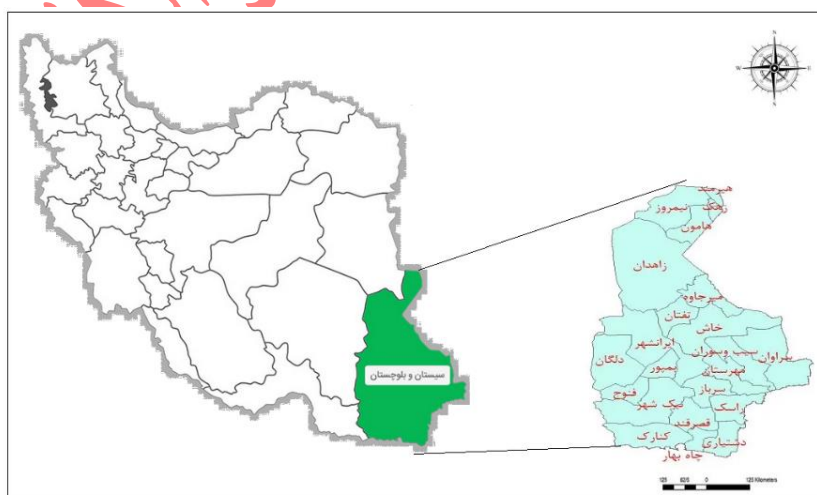
همانطور که بیان شد تحقیق حاضر شامل دو بخش اصلی می‌باشد. که هر بخش از تحقیق جامعه آماری مختص به خود را دارد.

بخش اول (شناسایی شاخص‌ها): معیارهای انتخاب کارشناسان بر اساس تخصص و تجربه آن‌ها در حوزه سیاست‌گذاری دولتی مرتبط با موضوع حاشیه‌نشینی تعیین شده است؛ به طوری که جامعه آماری شامل استادان و متخصصانی است که دانش و سابقه کار تخصصی در این حوزه دارند و پس از بررسی‌های آماری، ۲۵ نفر به روش هدفمند انتخاب شده‌اند تا نظرات و دیدگاه‌های تخصصی آن‌ها به دقت جمع‌آوری و تحلیل شود.

بخش دوم (صحت‌سنجی): جامعه آماری این بخش از تحقیق نیز نخبگانی هستند که از آن‌ها مصاحبه شده است، چرا که آن‌ها می‌توانند بهترین نظرات را برای صحت‌سنجی داده‌ها بدهند.

پروتکل مصاحبه در پژوهش حاضر به صورت نیمه‌ساختاریافته طراحی شده است که به محقق اجازه می‌دهد علاوه بر سوالات اصلی، پرسش‌های تکمیلی بر اساس پاسخ‌های شرکت‌کنندگان مطرح شود و بدین طریق عمق و تنوع اطلاعات بیشتری جمع‌آوری گردد؛ طراحی سوالات بر اساس ادبیات موضوع و اهداف تحقیق انجام شده است تا موضوعات کلیدی مرتبط با سیاست‌گذاری حاشیه‌نشینی پوشش داده شود. نقطه اشباع در تحلیل مضمون هنگامی حاصل شد که پس از کدگذاری اولیه، داده‌های جدید تکرار موضوعات قبلی بودند و دیگر اطلاعات جدید و متمایز به نتایج افزوده نمی‌شد و در ادامه و استفاده از تکنیک دلفی فازی برای اعتبارسنجی یافته‌ها استفاده شد.

استان سیستان و بلوچستان بین ۲۵ درجه و ۳ دقیقه تا ۳۱ درجه و ۲۸ دقیقه عرض شمالی و ۵۸ درجه و ۴۷ دقیقه تا ۶۳ درجه و ۱۹ دقیقه طول شرقی در جنوب شرقی ایران قرار دارد. این استان با مساحت ۱۸۱۷۸۵ کیلومتر مربع دارای ۲۶ شهرستان، ۶۷ بخش، ۵۴ شهر و ۱۴۲ دهستان بیش از ۱۱ درصد وسعت ایران را دربر می‌گیرد.

شکل ۲. موقعیت محدوده مورد مطالعه

یافته‌های پژوهش

این پژوهش با هدف «ارائه مدلی کیفی در سیاست‌گذاری دولت در کاهش آسیب‌های مناطق حاشیه‌نشین شهرها (مورد مطالعه استان سیستان و بلوچستان)» صورت می‌گیرد، در این مرحله، داده‌های خام گردآوری شده از مصاحبه‌ها تحت یک فرآیند کدگذاری دقیق و موشکافانه قرار گرفته‌اند. این فرآیند به ما امکان داده است تا کدهای ضروری و معنادار را استخراج کنیم؛ این کدها در واقع برچسب‌های مفهومی هستند که بیانگر دیدگاه‌ها، تجربیات و چالش‌های کلیدی مطرح شده توسط مشارکت‌کنندگان مرتبط با موضوع حاشیه‌نشینی در سیستان و بلوچستان می‌باشند. نتایج این بخش از تحلیل، به صورت سازمان‌یافته و شفاف در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱. کدهای اولیه استخراج شده از متن

ردیف	کد اولیه
۱	وضعیت رفاهی مهاجران سیستان و بلوچستان
۲	وضعیت اقتصادی مهاجران سیستان و بلوچستان
۳	وضعیت فرهنگی مهاجران سیستان و بلوچستان
۴	ساماندهی مهاجرت سیستان و بلوچستان
۵	ارائه تسهیلات به مهاجران سیستان و بلوچستان
۶	نورم در سیستان و بلوچستان
۷	بیکاری در سیستان و بلوچستان
۸	میزان نقدینگی در سیستان و بلوچستان
۹	توان خرید ساکنین سیستان و بلوچستان
۱۰	میزان تولید ناخالص سیستان و بلوچستان
۱۱	قیمت زمین در سیستان و بلوچستان
۱۲	قیمت مسکن در سیستان و بلوچستان
۱۳	وجود پروژه‌های ساخت مسکن در سیستان و بلوچستان
۱۴	وجود پروژه‌های مسکن مهر در سیستان و بلوچستان
۱۵	تسهیلات مربوط به خرید مسکن در سیستان و بلوچستان
۱۶	تسهیلات مربوط به ودیعه مسکن در سیستان و بلوچستان
۱۷	تنظیم در منطقه حاشیه‌نشین سیستان و بلوچستان
۱۸	جمع‌آوری زباله و مدیریت پسماند در منطقه حاشیه‌نشین سیستان و بلوچستان
۱۹	ساماندهی مشاغل شهری و مشاغل مزاحم در منطقه حاشیه‌نشین سیستان و بلوچستان
۲۰	فراهم کردن خدمات مربوط به آرامستانها در منطقه حاشیه‌نشین سیستان و بلوچستان
۲۱	مبارزه با حیوانات مضر در منطقه حاشیه‌نشین سیستان و بلوچستان
۲۲	نظارت بر فروش و مصرف مواد غذایی در منطقه حاشیه‌نشین سیستان و بلوچستان
۲۳	رفع خطر از بناها و دیوارهای شکسته و هر عامل خطرزای موجود در منطقه حاشیه‌نشین سیستان و بلوچستان
۲۴	آب رسانی در منطقه حاشیه‌نشین سیستان و بلوچستان
۲۵	برق رسانی در منطقه حاشیه‌نشین سیستان و بلوچستان
۲۶	رفع سد معبر در منطقه حاشیه‌نشین سیستان و بلوچستان
۲۷	توزیع و نگهداری مواد غذایی در منطقه حاشیه‌نشین سیستان و بلوچستان

ارتباط از راه دور در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان	۲۸
دفع فاضلاب و آب های سطحی در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان	۲۹
ساخت رسانی و تامین برخی از انرژی ها در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان	۳۰
تاسیسات و حفظ و نگهداری در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان	۳۱
وجود امداد در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان	۳۲
وجود پوشش های بیمه ای در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان	۳۳
وجود پوشش های حمایتی در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان	۳۴
وجود کمک های مردمی در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان	۳۵
وجود گرمخانه ها و کمپ ها در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان	۳۶
وجود مراکز سلامت در منطقه حاشیه نشین	۳۷
ساخت منزل برای حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان	۳۸
تعمیر منازل حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان	۳۹
خانه های موقت برای حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان	۴۰
وجود اورژانس در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان	۴۱
وجود درمانگاه در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان	۴۲
وجود مراکز تفریحی چون پارک و سینما در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان	۴۳
وجود مراکز فرهنگی چون فرهنگسراها در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان	۴۴
وجود مدارس و مراکز آموزشی در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان	۴۵
استفاده از امکانات پلیس در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان	۴۶
استفاده از فضای مجازی در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان	۴۷
مقابله با اعتیاد در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان	۴۸
مبارزه با فساد و فحشا در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان	۴۹
مشارکت حاشیه نشینان در اداره کتابخانه سیستان و بلوچستان	۵۰
مشارکت حاشیه نشینان در اداره امور فضاهای ورزشی مدرسه سیستان و بلوچستان	۵۱
مشارکت حاشیه نشینان در اداره امور فضاهای هنری مدرسه سیستان و بلوچستان	۵۲
مشارکت حاشیه نشینان در راه اندازی شورای دانش آموزی سیستان و بلوچستان	۵۳
مشارکت حاشیه نشینان در مسابقات فرهنگی سیستان و بلوچستان	۵۴
مشارکت حاشیه نشینان در مسابقات ورزشی سیستان و بلوچستان	۵۵
مشارکت حاشیه نشینان در مسابقات هنری سیستان و بلوچستان	۵۶
مشارکت حاشیه نشینان در مسابقات دینی سیستان و بلوچستان	۵۷
مشارکت حاشیه نشینان در مسابقات علمی سیستان و بلوچستان	۵۸
مشارکت حاشیه نشینان در تهیه و انتشار نشریه های دیواری سیستان و بلوچستان	۵۹
مشارکت حاشیه نشینان در برگزاری میزگردهای سیستان و بلوچستان	۶۰
مشارکت حاشیه نشینان در راه اندازی کلوپ ها و انجمن های ورزشی تشکیل تیم های ورزشی سیستان و بلوچستان	۶۱
مشارکت حاشیه نشینان در بازدیدهای گروهی و گردش های علمی سیستان و بلوچستان	۶۲
مشارکت حاشیه نشینان در بسیج سیستان و بلوچستان	۶۳
مشارکت حاشیه نشینان در جمعیت هلال احمر سیستان و بلوچستان	۶۴
آموزش مهارت های هنری به حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان	۶۵
آموزش مهارت های ورزشی به حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان	۶۶

آموزش مهارت های اجتماعی به حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان	۶۷
آموزش مهارت های اقتصادی به حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان	۶۸
استفاده از حاشیه نشینان در مشاغل مختلف در سیستان و بلوچستان	۶۹
استفاده از حاشیه نشینان در بخش کشاورزی سیستان و بلوچستان	۷۰
استفاده از حاشیه نشینان در بخش صنعتی سیستان و بلوچستان	۷۱
حمایت از مشاغل خانگی حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان	۷۲
فراهم کردن شرایط برای فروش محصولات حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان	۷۳

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۴

در این مرحله، کلمات کلیدی و عباراتی که با نظر پاسخ‌دهندگان مرتبط بودند، شناسایی شد. این فرآیند به منظور مفهوم‌سازی اولیه انجام شد که شامل شناسایی مجموعه مفاهیم یا واحدهای داده‌ای مربوط به پدیده سیاست‌گذاری دولت در زمینه حاشیه نشینان بود. در ادامه، داده‌های حاصل از مصاحبه‌های نیمه ساختار یافته، به صورت تحلیل مضمون کدگذاری شد. در این بخش کدگذاری بر روی فایل متنی این داده‌ها انجام و خلاصه نتایج گردآوری شد تا کار برای پاسخگویی به سؤالات پژوهش آغاز شود. در فرایند کدگذاری تلاش بر این بوده است که نکات کلیدی و مورد تأکید مشارکت‌کنندگان از مصاحبه‌ها استخراج گردد و آن‌هایی که با یکدیگر هم‌راستا هستند تحت عنوان یک مضمون جمع‌آوری شوند. نتایج مضامین استخراج شده از مصاحبه‌ها در جدول ۲، آورده شده است.

جدول ۲. مضامین استخراج شده از مصاحبه‌ها

ردیف	مضمون	کد اولیه
۱	بهبود وضعیت مبادی مهاجرت در	وضعیت رفاهی مهاجران سیستان و بلوچستان
۲	سیستان و بلوچستان	وضعیت اقتصادی مهاجران سیستان و بلوچستان
۳		وضعیت فرهنگی مهاجران سیستان و بلوچستان
۴		ساماندهی مهاجرت سیستان و بلوچستان
۵		ارائه تسهیلات به مهاجران سیستان و بلوچستان
۶	بهبود وضعیت اقتصادی کشور	تورم در سیستان و بلوچستان
۷		بیکاری در سیستان و بلوچستان
۸		میزان نقدینگی در سیستان و بلوچستان
۹		توان خرید ساکنین سیستان و بلوچستان
۱۰		میزان تولید ناخالص سیستان و بلوچستان
۱۱	بهبود وضعیت مسکن و زمین در	قیمت زمین در سیستان و بلوچستان
۱۲	سیستان و بلوچستان	قیمت مسکن در سیستان و بلوچستان
۱۳		وجود پروژه‌های ساخت مسکن در سیستان و بلوچستان
۱۴		وجود پروژه‌های مسکن مهر در سیستان و بلوچستان
۱۵		تسهیلات مربوط به خرید مسکن در سیستان و بلوچستان
۱۶		تسهیلات مربوط به ودیعه مسکن در سیستان و بلوچستان
۱۷	گسترش ارائه خدمات شهری به	تنظیم در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان
۱۸	حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان	جمع‌آوری زباله و مدیریت پسماند در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان

ساماندهی مشاغل شهری و مشاغل مزاحم در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان		۱۹	
فراهم کردن خدمات مربوط به آرامستانها در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان		۲۰	
مبارزه با حیوانات مضر در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان		۲۱	
نظارت بر فروش و مصرف مواد غذایی در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان		۲۲	
رفع خطر از بناها و دیوارهای شکسته و هر عامل خطرزای موجود در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان		۲۳	
آب رسانی در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان	گسترش زیرساخت های شهری در مناطق حاشیه نشین سیستان و بلوچستان	۲۴	
برق رسانی در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان		۲۵	
رفع سد معبر در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان		۲۶	
توزیع و نگهداری مواد غذایی در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان		۲۷	
ارتباط از راه دور در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان		۲۸	
دفع فاضلاب و آب های سطحی در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان		۲۹	
سوخت رسانی و تامین برخی از انرژی ها در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان		۳۰	
تاسیسات و حفظ و نگهداری در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان		۳۱	
وجود امداد در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان		گسترش پوشش های بیمه ای، امداد و حمایتی در سیستان و بلوچستان	۳۲
وجود پوشش های بیمه ای در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان			۳۳
وجود پوشش های حمایتی در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان		۳۴	
وجود کمک های مردمی در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان		۳۵	
وجود گرمخانه ها و کمپ ها در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان		۳۶	
وجود مراکز سلامت در منطقه حاشیه نشین		۳۷	
ساخت منزل برای حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان	ساخت و بهبود وضعیت منازل حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان	۳۸	
تعمیر منازل حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان		۳۹	
خانه های موقت برای حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان		۴۰	
وجود اورژانس در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان	گسترش مراکز درمانی، تفریحی، فرهنگی و آموزشی سیستان و بلوچستان	۴۱	
وجود درمانگاه در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان		۴۲	
وجود مراکز تفریحی چون پارک و سینما در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان		۴۳	
وجود مراکز فرهنگی چون فرهنگسراها در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان		۴۴	
وجود مدارس و مراکز آموزشی در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان		۴۵	
استفاده از امکانات پلیس در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان		گسترش امنیت اجتماعی در مناطق حاشیه نشین سیستان و بلوچستان	۴۶
استفاده از فضای مجازی در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان		۴۷	
مقابله با اعتیاد در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان		۴۸	
مبارزه با فساد و فحشا در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان		۴۹	
مشارکت حاشیه نشینان در اداره کتابخانه سیستان و بلوچستان	افزایش مشارکت های فرهنگی و اجتماعی در مناطق حاشیه نشین سیستان و بلوچستان	۵۰	
مشارکت حاشیه نشینان در اداره امور فضاهای ورزشی مدرسه سیستان و بلوچستان		۵۱	
مشارکت حاشیه نشینان در اداره امور فضاهای هنری مدرسه سیستان و بلوچستان		۵۲	
مشارکت حاشیه نشینان در راه اندازی شورای دانش آموزی سیستان و بلوچستان		۵۳	
مشارکت حاشیه نشینان در مسابقات فرهنگی سیستان و بلوچستان		۵۴	
مشارکت حاشیه نشینان در مسابقات ورزشی سیستان و بلوچستان		۵۵	
مشارکت حاشیه نشینان در مسابقات هنری سیستان و بلوچستان		۵۶	

مشارکت حاشیه نشینان در مسابقات دینی سیستان و بلوچستان		۵۷
مشارکت حاشیه نشینان در مسابقات علمی سیستان و بلوچستان		۵۸
مشارکت حاشیه نشینان در تهیه و انتشار نشریه های دیواری سیستان و بلوچستان		۵۹
مشارکت حاشیه نشینان در برگزاری میزگردهای سیستان و بلوچستان		۶۰
مشارکت حاشیه نشینان در راه اندازی کلوپ ها و انجمن های ورزشی تشکیل تیم های ورزشی سیستان و بلوچستان		۶۱
مشارکت حاشیه نشینان در بازدیدهای گروهی و گردش های علمی سیستان و بلوچستان		۶۲
مشارکت حاشیه نشینان در بسیج سیستان و بلوچستان		۶۳
مشارکت حاشیه نشینان در جمعیت هلال احمر سیستان و بلوچستان		۶۴
آموزش مهارت های هنری به حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان	مهارت آموزی به حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان	۶۵
آموزش مهارت های ورزشی به حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان		۶۶
آموزش مهارت های اجتماعی به حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان		۶۷
آموزش مهارت های اقتصادی به حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان		۶۸
استفاده از حاشیه نشینان در مشاغل مختلف در سیستان و بلوچستان	افزایش مشارکت اقتصادی حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان	۶۹
استفاده از حاشیه نشینان در بخش کشاورزی سیستان و بلوچستان		۷۰
استفاده از حاشیه نشینان در بخش صنعتی سیستان و بلوچستان		۷۱
حمایت از مشاغل خانگی حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان		۷۲
فراهم کردن شرایط برای فروش محصولات حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان		۷۳

منبع: یافته های تحقیق، ۱۴۰۴

در مرحله آخر مضامین استخراج شده خود تحت عنوان چند مقوله قرار می گیرند که نتایج این مقوله بندی صورت جدول ۳، جمع بندی می شود.

جدول ۳. مضامین نهایی استخراج شده

ردیف	مقوله ها	مضمون	کد اولیه
۱	سیاست های	بهبود وضعیت مبادی	وضعیت رفاهی مهاجران سیستان و بلوچستان
۲	پیشگیری دولت از	مهاجرت	وضعیت اقتصادی مهاجران سیستان و بلوچستان
۳	حاشیه نشینی		وضعیت فرهنگی مهاجران سیستان و بلوچستان
۴			ساماندهی مهاجرت سیستان و بلوچستان
۵			ارائه تسهیلات به مهاجران سیستان و بلوچستان
۶		بهبود وضعیت اقتصادی	تورم در سیستان و بلوچستان
۷		کشور	بیکاری در سیستان و بلوچستان
۸			میزان نقدینگی در سیستان و بلوچستان
۹			توان خرید ساکنین سیستان و بلوچستان
۱۰			میزان تولید ناخالص سیستان و بلوچستان
۱۱		بهبود وضعیت مسکن و	قیمت زمین در سیستان و بلوچستان
۱۲		زمین	قیمت مسکن در سیستان و بلوچستان
۱۳			وجود پروژه های ساخت مسکن در سیستان و بلوچستان
۱۴			وجود پروژه های مسکن مهر در سیستان و بلوچستان

تسهیلات مربوط به خرید مسکن در سیستان و بلوچستان			۱۵		
تسهیلات مربوط به ودیعه مسکن در سیستان و بلوچستان			۱۶		
تظیف در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان	گسترش ارائه خدمات شهری به حاشیه نشینان	سیاست های بهبود و ارتقاء وضعیت حاشیه نشینی	۱۷		
جمع آوری زباله و مدیریت پسماند در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان			۱۸		
ساماندهی مشاغل شهری و مشاغل مزاحم در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان			۱۹		
فراهم کردن خدمات مربوط به آرامستانها در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان			۲۰		
مبارزه با حیوانات مضر در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان			۲۱		
نظارت بر فروش و مصرف مواد غذایی در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان			۲۲		
رفع خطر از بناها و دیوارهای شکسته و هر عامل خطرزای موجود در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان			۲۳		
آب رسانی در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان			گسترش زیرساخت های شهری در مناطق حاشیه نشین		۲۴
برق رسانی در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان					۲۵
رفع سد معبر در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان					۲۶
توزیع و نگهداری مواد غذایی در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان	۲۷				
ارتباط از راه دور در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان	۲۸				
دفع فاضلاب و آب های سطحی در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان	۲۹				
سوخت رسانی و تامین برخی از انرژی ها در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان	۳۰				
تاسیسات و حفظ و نگهداری در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان	۳۱				
وجود امداد در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان	گسترش پوشش های بیمه ای، امداد و حمایتی				۳۲
وجود پوشش های بیمه ای در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان					۳۳
وجود پوشش های حمایتی در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان			۳۴		
وجود کمک های مردمی در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان			۳۵		
وجود گرمخانه ها و کمپ ها در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان			۳۶		
وجود مراکز سلامت در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان			۳۷		
ساخت منزل برای حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان	ساخت و بهبود وضعیت منازل حاشیه نشینان		۳۸		
تعمیر منازل حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان			۳۹		
خانه های موقت برای حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان			۴۰		
وجود اورژانس در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان	گسترش مراکز درمانی، تفریحی، فرهنگی و آموزشی		۴۱		
وجود درمانگاه در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان			۴۲		
وجود مراکز تفریحی چون پارک و سینما در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان			۴۳		
وجود مراکز فرهنگی چون فرهنگسراها در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان			۴۴		
وجود مدارس و مراکز آموزشی در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان			۴۵		
استفاده از امکانات پلیس در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان			۴۶		

استفاده از فضای مجازی در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان	گسترش امنیت اجتماعی در مناطق حاشیه نشین	۴۷	
مقابله با اعتیاد در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان		۴۸	
مبارزه با فساد و فحشا در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان		۴۹	
مشارکت حاشیه نشینان در اداره کتابخانه سیستان و بلوچستان	افزایش مشارکت های فرهنگی و اجتماعی در مناطق حاشیه نشین	۵۰	
مشارکت حاشیه نشینان در اداره امور فضاهای ورزشی مدرسه سیستان و بلوچستان		۵۱	
مشارکت حاشیه نشینان در اداره امور فضاهای هنری مدرسه سیستان و بلوچستان		۵۲	
مشارکت حاشیه نشینان در راه اندازی شورای دانش آموزی سیستان و بلوچستان		۵۳	
مشارکت حاشیه نشینان در مسابقات فرهنگی سیستان و بلوچستان		۵۴	
مشارکت حاشیه نشینان در مسابقات ورزشی سیستان و بلوچستان		۵۵	
مشارکت حاشیه نشینان در مسابقات هنری سیستان و بلوچستان		۵۶	
مشارکت حاشیه نشینان در مسابقات دینی سیستان و بلوچستان		۵۷	
مشارکت حاشیه نشینان در مسابقات علمی سیستان و بلوچستان		۵۸	
مشارکت حاشیه نشینان در تهیه و انتشار نشریه های دیواری سیستان و بلوچستان		۵۹	
مشارکت حاشیه نشینان در برگزاری میز گرد های سیستان و بلوچستان		۶۰	
مشارکت حاشیه نشینان در راه اندازی کلوپ ها و انجمن های ورزشی تشکیل تیم های ورزشی سیستان و بلوچستان		۶۱	
مشارکت حاشیه نشینان در بازدید های گروهی و گردش های علمی سیستان و بلوچستان		۶۲	
مشارکت حاشیه نشینان در بسیج سیستان و بلوچستان	مهارت آموزی به حاشیه نشینان	۶۳	
مشارکت حاشیه نشینان در جمعیت هلال احمر سیستان و بلوچستان		۶۴	
آموزش مهارت های هنری به حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان		۶۵	
آموزش مهارت های ورزشی به حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان		۶۶	
آموزش مهارت های اجتماعی به حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان		۶۷	
آموزش مهارت های اقتصادی به حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان		۶۸	
استفاده از حاشیه نشینان در مشاغل مختلف در سیستان و بلوچستان		افزایش مشارکت اقتصادی حاشیه نشینان	۶۹
استفاده از حاشیه نشینان در بخش کشاورزی سیستان و بلوچستان			۷۰
استفاده از حاشیه نشینان در بخش صنعتی سیستان و بلوچستان	۷۱		
حمایت از مشاغل خانگی حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان	۷۲		
فراهم کردن شرایط برای فروش محصولات حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان	۷۳		

منبع: یافته های تحقیق، ۱۴۰۴

در این مرحله برای صحت سنجی مضامین از تکنیک دلفی فازی استفاده شد. با توجه به مقایسه نتایج دیدگاه های ارائه شده در مرحله اول، دوم و سوم، لازم به ذکر است در صورتی که اختلاف میانگین فازی زدایی شده در دو مرحله کمتر از ۰/۱ باشد، فرایند نظرسنجی متوقف می شود. همان گونه که ملاحظه می شود اختلاف میانگین فازی زدایی شده نظر خبرگان در سه مرحله از ۰/۱ کمتر است. بر این اساس، خبرگان در خصوص عوامل ارتقای اجرای ظرفیت خط مشی گذاری دولت در کاهش مطالعه آسیب های مناطق حاشیه نشین شهرها (مورد مطالعه استان سیستان و بلوچستان) به اجماع رسیده اند و نظرسنجی در این مرحله متوقف می شود. این یعنی که خبرگان به عوامل ارتقای اجرای ظرفیت خط مشی گذاری دولت در کاهش

مطالعه آسیب های مناطق حاشیه نشین شهرها (مورد مطالعه استان سیستان و بلوچستان) شناسایی شده در پژوهش نگاه تقریباً یکسانی دارند. نتایج دلفی ارائه شده نشان دهنده یک روند افزایشی در میزان اجماع خبرگان از دور اول تا دور سوم است که بیانگر افزایش همگرایی نظرها و اعتبارسنجی قوی تر مضامین مختلف مرتبط با وضعیت رفاهی، اقتصادی، فرهنگی، ساماندهی مهاجرت و شرایط حاشیه نشینی در سیستان و بلوچستان است. مقادیر اختلاف میان دورها بسیار کم و کمتر از ۰,۰۵ است که دلالت بر پایداری نظرات و ثبات یافته ها دارد. همچنین بیشتر ضریب های توافق در دور سوم بالای ۰,۸۵ قرار گرفته اند که نشان دهنده اجماع قوی و پایایی مناسب در تصمیم گیری درباره سیاست ها و مسائل کلیدی از جمله بهبود خدمات شهری، تامین مسکن، امنیت اجتماعی، مشارکت اجتماعی و اقتصادی حاشیه نشینان است. این نتایج موید صحت انتخاب مضامین و قابلیت اعتماد مدل کیفی است و تأکید می کند که سیاست گذاری یکپارچه مبتنی بر این یافته ها می تواند در کاهش آسیب ها و بهبود شرایط حاشیه نشینی در استان کارآمد باشد (جدول ۴).

جدول ۴. نتایج دلفی

اختلاف	دلفی ۳	دلفی ۲	دلفی ۱	مضامین
0.042267	0.920873	0.96314	0.954332	وضعیت رفاهی مهاجران سیستان و بلوچستان
0.048061	0.846142	0.894203	0.813864	وضعیت اقتصادی مهاجران سیستان و بلوچستان
0.017664	0.865462	0.883126	0.777098	وضعیت فرهنگی مهاجران سیستان و بلوچستان
0.016811	0.931813	0.948624	0.972932	ساماندهی مهاجرت سیستان و بلوچستان
0.043556	0.919979	0.963535	0.984352	ارائه تسهیلات به مهاجران سیستان و بلوچستان
0.023931	0.73278	0.756711	0.680483	تورم در سیستان و بلوچستان
0.017874	0.663941	0.681815	0.612963	بیکاری در سیستان و بلوچستان
0.017301	0.933181	0.950482	0.801845	میزان نقدینگی در سیستان و بلوچستان
0.041394	0.736069	0.777463	0.630537	توان خرید ساکنین سیستان و بلوچستان
0.041846	0.875318	0.917164	0.774159	میزان تولید ناخالص سیستان و بلوچستان
0.023101	0.897766	0.920867	0.891249	قیمت زمین در سیستان و بلوچستان
0.018169	0.893689	0.911858	0.959646	قیمت مسکن در سیستان و بلوچستان
0.020321	0.973604	0.993925	0.848332	وجود پروژه های ساخت مسکن در سیستان و بلوچستان
0.036741	0.885825	0.922566	0.951292	وجود پروژه های مسکن مهر در سیستان و بلوچستان
0.013193	0.829191	0.842384	0.772519	تسهیلات مربوط به خرید مسکن در سیستان و بلوچستان
0.042355	0.847351	0.889706	0.81851	تسهیلات مربوط به ودیعه مسکن در سیستان و بلوچستان
0.045669	0.760111	0.80578	0.719431	تنظیف در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان
0.030118	0.740489	0.770607	0.683713	جمع آوری زباله و مدیریت پسماند در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان
0.039856	0.868967	0.908823	0.923525	ساماندهی مشاغل شهری و مشاغل مزاحم در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان
0.025014	0.876756	0.90177	0.897077	فراهم کردن خدمات مربوط به آرامستانها در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان
0.016986	0.827157	0.844143	0.723355	مبارزه با حیوانات مضر در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان
0.049885	0.87677	0.926655	0.836604	نظارت بر فروش و مصرف مواد غذایی در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان
				رفع خطر از بناها و دیوارهای شکسته و هر عامل خطرزای موجود در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان
0.026804	0.901012	0.927816	0.784331	حاشیه نشین سیستان و بلوچستان
0.049782	0.859139	0.908921	0.80038	آب رسانی در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان
0.040405	0.946604	0.987009	0.930736	برق رسانی در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان

0.016707	0.934609	0.951316	0.869354	رفع سد معبر در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان
0.024229	0.949546	0.973775	0.864393	توزیع و نگهداری مواد غذایی در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان
0.032759	0.727864	0.760623	0.706412	ارتباط از راه دور در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان
0.034201	0.868945	0.903146	0.832942	دفع فاضلاب و آب های سطحی در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان
0.016118	0.766894	0.783012	0.720863	ساخت رسانی و تامین برخی از انرژی ها در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان
0.046012	0.73199	0.778002	0.70554	تاسیسات و حفظ و نگهداری در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان
0.039781	0.744283	0.784064	0.717793	وجود امداد در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان
0.015695	0.843847	0.859542	0.78856	وجود پوشش های بیمه ای در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان
0.038644	0.896482	0.935126	0.853478	وجود پوشش های حمایتی در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان
0.020814	0.695275	0.716089	0.610826	وجود کمک های مردمی در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان
0.027078	0.903735	0.930813	0.852298	وجود گرمخانه ها و کمپ ها در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان
0.045191	0.893854	0.939045	0.947677	وجود مراکز سلامت در منطقه حاشیه نشین
0.04356	0.823783	0.867343	0.804973	ساخت منزل برای حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان
0.028359	0.878826	0.907185	0.858437	تعمیر منازل حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان
0.031139	0.88858	0.919719	0.803065	خانه های موقت برای حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان
0.033222	0.889708	0.92293	0.851636	وجود اورژانس در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان
0.035559	0.882264	0.917823	0.782242	وجود درمانگاه در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان
0.046626	0.78337	0.829996	0.72859	وجود مراکز تفریحی چون پارک و سینما در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان
0.036336	0.866037	0.902373	0.982059	وجود مراکز فرهنگی چون فرهنگسراها در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان
0.032509	0.965893	0.998402	0.878351	وجود مدارس و مراکز آموزشی در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان
0.029972	0.745023	0.774995	0.720796	استفاده از امکانات پلیس در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان
0.036513	0.938423	0.974936	0.931336	استفاده از فضای مجازی در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان
0.020226	0.878173	0.898399	0.774856	مقابله با اعتیاد در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان
0.010885	0.903593	0.914478	0.970729	مبارزه با فساد و فحشا در منطقه حاشیه نشین سیستان و بلوچستان
0.023698	0.793635	0.817333	0.755782	مشارکت حاشیه نشینان در اداره کتابخانه سیستان و بلوچستان
0.017966	0.947869	0.965835	0.829036	مشارکت حاشیه نشینان در اداره امور فضاهای ورزشی مدرسه سیستان و بلوچستان
0.035492	0.80292	0.838412	0.714669	مشارکت حاشیه نشینان در اداره امور فضاهای هنری مدرسه سیستان و بلوچستان
0.017653	0.893864	0.911517	0.845119	مشارکت حاشیه نشینان در راه اندازی شورای دانش آموزی سیستان و بلوچستان
0.011902	0.895746	0.907648	0.82178	مشارکت حاشیه نشینان در مسابقات فرهنگی سیستان و بلوچستان
0.047664	0.732628	0.780292	0.656083	مشارکت حاشیه نشینان در مسابقات ورزشی سیستان و بلوچستان
0.026354	0.964762	0.991116	0.853163	مشارکت حاشیه نشینان در مسابقات هنری سیستان و بلوچستان
0.040421	0.824073	0.864494	0.791413	مشارکت حاشیه نشینان در مسابقات دینی سیستان و بلوچستان
0.040661	0.925745	0.966406	0.98657	مشارکت حاشیه نشینان در مسابقات علمی سیستان و بلوچستان
0.032781	0.888634	0.921415	0.803244	مشارکت حاشیه نشینان در تهیه و انتشار نشریه های دیواری سیستان و بلوچستان
0.016	0.808478	0.824478	0.751513	مشارکت حاشیه نشینان در برگزاری میزگردهای سیستان و بلوچستان
0.014671	0.746111	0.760782	0.677622	مشارکت حاشیه نشینان در راه اندازی کلوب ها و انجمن های ورزشی تشکیل تیم های ورزشی سیستان و بلوچستان
0.033141	0.898034	0.931175	0.829626	مشارکت حاشیه نشینان در بازدیدهای گروهی و گردش های علمی سیستان و بلوچستان

0.018631	0.958077	0.976708	0.883642	مشارکت حاشیه نشینان در بسیج سیستان و بلوچستان
0.01167	0.678039	0.689709	0.620425	مشارکت حاشیه نشینان در جمعیت هلال احمر سیستان و بلوچستان
0.046792	0.922592	0.969384	0.888964	آموزش مهارت های هنری به حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان
0.022362	0.869008	0.89137	0.768852	آموزش مهارت های ورزشی به حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان
0.025169	0.921031	0.9462	0.832799	آموزش مهارت های اجتماعی به حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان
0.023698	0.793635	0.817333	0.755782	آموزش مهارت های اقتصادی به حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان
0.017966	0.947869	0.965835	0.829036	استفاده از حاشیه نشینان در مشاغل مختلف در سیستان و بلوچستان
0.035492	0.80292	0.838412	0.714669	استفاده از حاشیه نشینان در بخش کشاورزی سیستان و بلوچستان
0.045191	0.893854	0.939045	0.947677	استفاده از حاشیه نشینان در بخش صنعتی سیستان و بلوچستان
0.04356	0.823783	0.867343	0.804973	حمایت از مشاغل خانگی حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان
0.028359	0.878826	0.907185	0.858437	فراهم کردن شرایط برای فروش محصولات حاشیه نشینان سیستان و بلوچستان

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۴

بحث

این پژوهش با هدف ارائه یک مدل کیفی برای سیاست‌گذاری مؤثر در کاهش آسیب‌های مناطق حاشیه‌نشین استان سیستان و بلوچستان انجام شده است. داده‌های مورد نیاز از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته جمع‌آوری و طی فرآیند کدگذاری دقیق، تحلیل شده‌اند. در نهایت، ۷۳ کد اولیه شناسایی شد که در ۹ مضمون اصلی و ۲ مقوله کلان دسته‌بندی گردیدند. این مضامین، طیف گسترده‌ای از چالش‌ها و راهکارهای مرتبط با حاشیه‌نشینی را پوشش می‌دهند.

مقوله اول پژوهش به سیاست‌های پیشگیری از حاشیه‌نشینی اختصاص دارد که شامل بهبود شرایط اقتصادی، رفاهی و فرهنگی در مبادی مهاجرت، ساماندهی مهاجرت‌های بی‌رویه و ارائه تسهیلات به مهاجران است. همچنین، بهبود شاخص‌های کلان اقتصادی مانند کنترل تورم، کاهش بیکاری و افزایش تولید ناخالص داخلی، از دیگر راهکارهای پیشنهادی در این بخش هستند. علاوه بر این، سیاست‌های مرتبط با مسکن و زمین، مانند کنترل قیمت‌ها، اجرای پروژه‌های مسکن اجتماعی و تسهیلات خرید مسکن، به عنوان عوامل کلیدی در کاهش حاشیه‌نشینی مطرح شده‌اند. مقوله دوم پژوهش، سیاست‌های بهبود شرایط موجود در مناطق حاشیه‌نشین را مورد بررسی قرار می‌دهد. این سیاست‌ها شامل گسترش خدمات شهری (مدیریت پسماند، نظارت بر مواد غذایی و ایمن‌سازی محیط)، توسعه زیرساخت‌های اساسی (آب، برق، فاضلاب و حمل‌ونقل)، و تقویت پوشش‌های حمایتی (بیمه، امداد و گرمخانه‌ها) است. همچنین، راهکارهایی مانند ساخت و بهسازی مسکن، ایجاد مراکز درمانی و آموزشی، و افزایش امنیت اجتماعی از طریق مبارزه با اعتیاد و فساد، در این بخش مورد تأکید قرار گرفته‌اند. یکی از یافته‌های کلیدی این پژوهش، لزوم افزایش مشارکت اجتماعی و اقتصادی ساکنان مناطق حاشیه‌نشین است. برنامه‌هایی مانند مشارکت در فعالیت‌های فرهنگی، ورزشی و آموزشی، تشکیل شوراهای محلی و توسعه مشاغل خانگی می‌توانند به توانمندسازی این جوامع کمک کنند. همچنین، آموزش مهارت‌های فنی و حرفه‌ای و ایجاد فرصت‌های شغلی در بخش‌های کشاورزی و صنعتی، از جمله راهکارهای پیشنهادی برای کاهش وابستگی اقتصادی این مناطق هستند.

در نهایت برای اطمینان از صحت یافته‌ها، از تکنیک دلفی فازی با نظرخواهی از خبرگان استفاده شد. نتایج نشان داد که اختلاف میانگین نظرات در سه مرحله کمتر از ۰/۱ بوده که حاکی از اجماع کارشناسان بر اهمیت عوامل شناسایی شده است. در نهایت، این پژوهش نشان می‌دهد که کاهش مؤثر آسیب‌های حاشیه‌نشینی نیازمند سیاست‌گذاری یکپارچه در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و کالبدی است. مدل ارائه‌شده می‌تواند به عنوان چارچوبی برای برنامه‌ریزی‌های آینده در مناطق مشابه مورد استفاده قرار گیرد.

مطالعات پیشین همسو با یافته‌های ما نشان می‌دهند که عوامل اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، نقش کلیدی در شکل‌گیری و استمرار حاشیه‌نشینی دارند؛ به عنوان مثال، باقری میاب و کریمی کیا (۱۴۰۰) بر تعامل ذی‌نفعان و نیاز به رویکرد مشارکتی تأکید کرده‌اند که کاملاً با مدل پیشنهادی ما همخوانی دارد. بهمنی و همکاران (۱۳۹۸) چالش‌های هویتی و اقتصادی مهاجران را بررسی کرده‌اند که مشابه یافته‌های ما در خصوص مهاجرت معیشتی است. همچنین، تحقیقات کسری اشوری (۱۳۹۷) به شکاف دیدگاه ساکنان و مدیران پرداخته و بر مشارکت فعال مردم در برنامه‌ریزی تأکید کرده که مورد توجه پژوهش حاضر نیز بوده است. مطالعات زنگی‌آبادی و مبارکی (۱۳۹۱) اهمیت شاخص‌های اقتصادی مانند بیکاری را تأیید می‌کنند که در مدل ما بخش مهمی از سیاست‌های پیشگیرانه است. تجارب پروژه‌های عملی مانند شرکت عمران و بهسازی (۱۳۹۰) نیز گویای موفقیت رویکردهای پایین به بالا در توانمندسازی جوامع محلی است که در مدل ما بازتاب دارد. مطالعات بین‌المللی مانند ملور و نل (۲۰۲۰) و پاتریسیا و مگان (۲۰۲۰) به عوامل اقلیمی و حقوق مالکیت زمین اشاره دارند که در پژوهش حاضر نیز به عنوان عوامل کلیدی لحاظ شده‌اند. جوانیتا و همکاران (۲۰۲۰) و مک‌تاویش و همکاران (۲۰۲۳) بر ضرورت ارزیابی چندبعدی پایداری و سیاست‌گذاری محلی شده تأکید دارند که با رویکرد جامع ما مطابقت دارد.

بنابراین، وجه تمایز این پژوهش، ترکیب ابعاد اقتصادی، اجتماعی و کالبدی در قالب مدل کیفی یکپارچه، و توجه ویژه به شرایط خاص استان سیستان و بلوچستان و مشارکت فعال ساکنان است؛ موضوعی که تاکنون کمتر در مطالعات داخلی و خارجی به صورت جامع بررسی شده است. این مدل توانمندسازی جوامع حاشیه‌نشین را با رویکردی عملیاتی و مشارکتی پیشنهاد می‌کند که می‌تواند چارچوب قابل‌اتکایی برای برنامه‌ریزی در سایر مناطق مشابه باشد. این تحلیل تطبیقی و استناد مستمر به یافته‌ها و نظریات پیشین، به تقویت اعتبار و متمایز بودن پژوهش کمک شایانی می‌کند.

نتیجه‌گیری

• سیاست‌های پیشگیری از بروز و گسترش حاشیه‌نشینی

از سیاست‌هایی که در حوزه حاشیه‌نشینی در جمهوری اسلامی ایران وجود دارد، جلوگیری از بروز و گسترش مناطق حاشیه‌نشین است. در این راستا سه سیاست مهم توسط نهادهای اجرایی کشور در دستور کار قرار گرفته است:

الف) بهبود وضعیت مبادی مهاجرت

بهبود وضعیت مناطقی که به عنوان مبدأ مهاجرت به مناطق حاشیه‌نشین به حساب می‌آیند یکی از مؤثرترین سیاست‌های پیشگیری از بروز و گسترش مناطق حاشیه‌نشین است؛ زیرا هنگامی که مناطق جغرافیایی، جاذب جمعیت می‌شوند مردم از سراسر کشور به آن مناطق مهاجرت کنند تا به منابع دسترسی پیدا کنند و قتی حجم جمعیت در این مناطق زیاد می‌شود، سیاست گذاران و مدیران نمی‌توانند معادل با آن، نیازها امکانات ایجاد کنند و به طور طبیعی مهاجران در مناطق حاشیه‌نشین ساکن می‌شوند. بنابراین یکی از لوازم پیشگیری از گسترش مناطق حاشیه‌نشین، ساماندهی مهاجرت در کشور است. برای این منظور برنامه‌هایی نظیر توزیع متناسب فعالیت جمعیت و مهاجرت در کشور حفاظت از اراضی کشاورزی و باغ‌ها در روستاها، ایجاد صنایع کوچک روستایی، نوسازی بافت‌های فرسوده روستایی راهبردی مناسب جهت ایجاد مشاغل متنوع و فصلی در روستاها و ارائه ضمانت‌های دولتی در خرید و بیمه محصولات کشاورزی تدوین و اجرایی شده است.

- مانند بند الف ماده ۶۲ قانون برنامه پنج ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (مصوب ۱۳۹۵)
- مانند قانون جلوگیری از خردشدن اراضی کشاورزی و ایجاد قطعات مناسب فنی، اقتصادی (مصوب ۱۳۸۵ آیین نامه اجرایی صدور اسناد مالکیت اراضی کشاورزی (مصوب ۱۳۸۶).
- مانند تصویب نامه در خصوص موظف نمودن وزارت مسکن و شهرسازی نسبت به احیاء بافت‌های فرسوده شهری احداث واحدهای مسکونی شهری و روستایی مصوب ۱۳۸۵ مواد ۱۶ و ۱۹ قانون مدیریت بحران کشور (مصوب ۱۳۹۸) ماده ۲۷ قانون برنامه پنج ساله ششم توسعه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (مصوب ۱۳۹۵).
- مانند تصویب نامه اختصاص مبالغی برای توسعه روشهای نوین آبیاری و تقویت صندوق بیمه محصولات کشاورزی به وزارت جهاد کشاورزی (مصوب ۱۳۹۴ تصویب نامه اختصاص مبالغی به منظور توسعه بیمه کشاورزی به صندوق بیمه محصولات کشاورزی مصوب (۱۳۸۸) قانون اصلاح قانون بیمه محصولات کشاورزی (مصوب ۱۳۶۲).

ب) بهبود وضعیت اقتصادی کشور

- با توجه به اینکه جمهوری اسلامی ایران از یک سو دارای نیروی انسانی متعهد و کارآمد و دارای عزم راسخ برای پیشرفت بوده و از سوی دیگر دارای ذخائر طبیعی و منابع غنی و متنوعی میباشد اگر از الگوی اقتصادی بومی و علمی برآمده از فرهنگ انقلابی و اسلامی که همان اقتصاد مقاومتی است پیروی کند می‌تواند با افزایش سطح رفاه اجتماعی از گسترش مناطق حاشیه‌نشین، اقتصاد مقاومتی است پیروی کند می‌تواند با افزایش سطح رفاه اجتماعی از گسترش مناطق حاشیه‌نشین جلوگیری کرده و براین مشکل فائق آید در این راستا برنامه‌های متنوعی به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده و یا در هیئت دولت و وزارتخانه‌های مختلف در دستور کار قرار گرفته است؛
- مانند اصلاح اسلامی رسیده و یا در هیئت دولت و وزارتخانه‌های مختلف در دستور کار قرار گرفته است؛

- مانند اصلاح و تقویت همه جانبه نظام مالی کشور اصلاح نظام بانکی، حفظ و تقویت ارزش پول ملی، کنترل تورم، کنترل نقدینگی و اصلاح نظام قیمت گذاری در صورتی که این سیاستها به درستی اجرایی شود، شاهد ثبات اقتصادی در کشور خواهیم بود با توجه به اینکه ثبات اقتصادی موجب رونق یافتن تولید و ایجاد.
- مانند ماده ۹ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی ابلاغی (۱۳۹۲) تصویب نامه مکاتبه بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در خصوص اجرای تکلیف جز ۳ بند (ج) تبصره ۱۶ قانون بودجه سال ۹۸ کل کشور با موضوع افزایش شفافیت تراکنش‌های بانکی مبارزه با پولشویی و جلوگیری از فرار مالیاتی (مصوب ۱۳۹۸) دستورالعمل سازمان امور مالیاتی کشور در خصوص محل اخذ مالیات و عوارض واحدهای تولیدی مصوب ۱۳۹۸ قانون مالیاتهای مستقیم (مصوب ۱۳۶۶).
- مانند تصویب نامه در خصوص پروژه‌های اولویت دار اقتصاد مقاومتی سال ۱۳۹۸ مصوب (۱۳۹۸) ماده واحده قانون تسهیل تسویه بدهی بدهکاران شبکه بانکی کشور مصوب (۱۳۹۸) ضوابط سیاستی - نظارتی شبکه بانکی کشور (مصوب ۱۳۸۷).
- مانند تبصره ۳ ماده ۸۶ قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (مصوب ۱۳۷۹) بخشنامه هیئت عامل بانک مرکزی در راستای اجرای قانون پولی و بانکی کشور برای حفظ ارزش پول ملی و کمک به رشد اقتصادی (تیرماه ۱۳۹۹).
- مانند بند (م) تبصره (۵) ماده واحده قانون بودجه سال ۱۳۹۸ کل کشور مصوب (۱۳۹۸) ماده ۴ مبانی و مستندات اهداف و برنامه‌های عملیاتی معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور در خصوص برنامه اجرایی اقتصاد مقاومتی (مصوب ۱۳۹۳) بخشنامه همکاری قوه قضاییه با دولت در مبارزه با عوامل گرانی و احتکار (مصوب ۱۳۶۶).
- مانند ماده واحده قانون الحاق یک تبصره به ماده (۱) قانون اصلاح ماده (۶۰) و جدول شماره (۲) قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (مصوب ۱۳۸۲) بند (۸) تصویب نامه راجع به موارد افزایش قیمت کالاهایی که مشمول قیمت گذاری مستقیم دولت بوده است (مصوب ۱۳۸۳ تصویب نامه در خصوص اجرای اقدامات مربوط به سند ملی کار شایسته مصوب) (۱۳۹۸) ماده ۱۹ قانون رفع موانع تولید رقابت پذیر و ارتقای نظام مالی کشور مصوب (۱۳۹۴) مانند بخشنامه وزارت صنعت معدن و تجارت در خصوص تصویب نامه در خصوص قیمت گذاری اقلامی که با نرخ ارز مرجع وارد می‌شوند (مصوب ۱۳۹۱) سیاست‌های قیمت گذاری و سوبسید (مصوب ۱۳۶۹ شورای اقتصاد).
- با اشتغال پایدار می‌شود زندگی افراد جامعه نیز به ثبات نسبی خواهد رسید و افراد مجبور نخواهند بود در اثر کاهش قدرت خرید و بدتر شدن وضعیت اقتصادی شان به مناطق حاشیه‌نشین مهاجرت کرده و در آنجا ساکن شوند.

ج) بهبود وضعیت زمین و مسکن

یکی از عواملی که رشد اقتصادی کشور و آرامش بازار را برهم می‌زند، رفتار سرمایه‌دارانی است که به دنبال سوداگری و افزایش چند برابری سرمایه خود هستند. این افراد برای کسب سود وارد بازارهای مختلف شده و به جای سرمایه‌گذاری در بخشهای تولیدی اقدام به خرید زمین و مسکن می‌کنند. در صورتی که نظارتی بر روی این

خرید و فروش‌ها نباشد تولید و رشد اقتصادی کشور با اخلاص مواجه خواهد شد و قیمت زمین و مسکن به صورت سرسام‌آور افزایش می‌یابد در این شرایط افراد جامعه که قادر به خرید مسکن و یا پرداخت اجاره‌بها را نداشته باشند، به ناچار به سمت مناطق حاشیه‌نشین رفته و در آنجا ساکن می‌شوند. جمهوری اسلامی ایران برای کنترل این وضعیت قوانین و برنامه‌های متعددی را وضع و اتخاذ کرده است؛ از جمله اخذ مالیاتی تحت عنوان مالیات بر افزایش ارزش سرمایه جلوگیری از سوداگری و احتکار در بخش املاک، مستغلات زمین و مسکن، حمایت از افراد و نهادهایی که به تولید مسکن می‌پردازند و وضع مالیات بر خانه‌های خالی در کنار این موضوع برنامه دیگر در دست اجراست و آن طراحی و ایجاد کمربند سبز در اطراف مراکز جمعیتی است که از گسترش مناطق حاشیه‌نشین جلوگیری کرد.

- مانند ماده ۶۰ قانون اصلاح موادی از قانون مالیات‌های مستقیم (مصوب ۱۳۸۰).
- مانند بند ۹ تصویب‌نامه در خصوص تشکیل کارگروهی به عنوان نمایندگان ویژه رئیس‌جمهور جهت انجام وظایف، اختیارات و مسئولیت‌های دولت در کلیه امور مربوط به املاک مستغلات، زمین مسکن و ساختمان (مصوب ۱۳۸۸).
- مانند ماده ۲ قانون ساماندهی و حمایت از تولید و عرضه مسکن (مصوب ۱۳۸۷) تصمیم‌نامه اتخاذ تصمیماتی در خصوص احداث واحدهای مسکونی و اعطای تسهیلات مسکن (مصوب ۱۳۹۱).
- مانند طرح اصلاح ماده ۵۴ مکرر قانون مالیات‌های مستقیم (مصوب ۱۳۹۹).
- مانند بندهای قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (مصوب ۱۳۹۵).

سیاست‌های بهبود و ارتقاء وضعیت مناطق حاشیه‌نشین

توانمندسازی یکی از مهمترین رویکردهایی است که جمهوری اسلامی ایران در حوزه حاشیه‌نشینی اتخاذ کرده است و هدف آن بهبود و ارتقاء وضعیت مناطق حاشیه‌نشین است. این رویکرد شرایطی را مهیا می‌کند تا زندگی ساکنان مناطق حاشیه‌نشین با تکیه بر ظرفیت‌های درونی توسط خودشان بهبود یابد. در این رویکرد دولت متعهد می‌شود که تسهیلات مالی لازم را برای بهبود شرایط خانه و محل زندگی حاشیه‌نشینان فراهم آورد. همچنین در این رویکرد دولت با حمایت از بخش عمومی و سازمان‌های غیر دولتی و محلی مشارکت فعال ساکنان را مدنظر دارد بر این اساس میتوان سیاست‌های جمهوری اسلامی ایران در خصوص بهبود و ارتقاء وضعیت مناطق حاشیه‌نشین را به ۹ بخش تقسیم نمود:

الف) ساخت و بهبود وضعیت منازل حاشیه‌نشینان

بدمسکنی یکی از معضلاتی است که ساکنان مناطق حاشیه‌نشین به دلیل کاهش توان مالی و افزایش نرخ در حوزه مسکن با آن دست به‌گریبان هستند. این پدیده به وضعیتی گفته می‌شود که فرد در خانه‌ای سکونت داشته باشد که فاقد حداقل امکانات ایمنی و رفاه است بر این اساس میتوان انواع مختلفی از بدمسکنی را برشمرد؛ از جمله پشت‌بام‌نشینی، انبار خوابی سکونت در حاشیه آرامستان‌ها سکونت یک خانواده پرجمعیت در واحد مسکونی با متراژ بسیار کم و نیز سکونت دو یا چند خانواده در یک واحد مسکونی جمهوری اسلامی ایران برای رفع این معضل

برنامه های مختلفی را در نظر گرفته است؛ مانند ایجاد شهرک های اقماری برای اسکان جمعیت مهاجر با دوام سازی و انجام اصلاحات لازم فنی در این سکونتگاه ها (مانند مقاوم سازی در برابر زلزله و روش های تجمع قطعات و نیز احداث مسکن حمایتی (کمک به ساخت و خرید مسکن ملکی و کمک بلاعوض و مسکن اجتماعی کمک به ساخت مسکن استیجاری، پرداخت کمک اجاره و وام قرض الحسنه).

ب) گسترش ارائه خدمات شهری به حاشیه نشینان

سکونت بدون ضابطه مردم در مناطق حاشیه ای موجب تنگ شدن، معابر افزایش ترافیک انسانی و خودرویی سیمای نازیبا شهری و احداث سازه هایی با نظارت ضعیف و غیرایمن می شود یکی از سیاستهایی که می تواند سیمای شهری مناطق حاشیه نشین را بهبود بخشد گسترش خدمات شهری در این مناطق است. جمهوری اسلامی ایران با تدوین قوانین و مقررات مختلف تلاش می کند خدمات شهری را به مناطق حاشیه نشین ارائه نماید خدماتی از قبیل جمع آوری زباله های خانگی، خدمات ایمنی و آتش نشانی (اطفاء حریق)، تعیین مکان هایی برای تخلیه زباله و نخاله و فضولات ساختمانی و مواد رسوبی فاضلاب ها و نظائر آن، ایجاد تغییرات محیطی نظیر پاکسازی معابر جدول گذاری خیابانها و آسفالت کردن آنها و نیز توسعه و بهسازی ناوگان حمل و نقل عمومی.

- مانند بند ب ماده ۶۲ قانون برنامه پنج ساله ششم توسعه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (مصوب ۱۳۹۵) مانند قسمت ۵ بند الف تصویب نامه راجع به سند توانمندسازی و ساماندهی سکونتگاههای غیر رسمی (مصوب ۱۳۸۲)

- مانند تصویب نامه در خصوص تأمین مسکن گروههای کم درآمد در دو قالب مسکن اجتماعی و مسکن حمایتی با مسئولیت بنیاد مسکن انقلاب اسلامی (مصوب ۱۳۹۵)، بند ۳ سیاست های کلی مسکن (مصوب ۱۳۸۹).

ج) گسترش مراکز درمانی تفریحی فرهنگی و آموزشی

با توجه به اینکه مناطق حاشیه نشین مناطقی هستند که خارج از طرح ها و برنامه های توسعه شهری ایجاد شده اند نهادهای دولتی برای اینگونه مناطق برنامه ای برای احداث مراکز درمانی تفریحی فرهنگی و آموزشی نداشتند. با این حال، جمهوری اسلامی ایران بر اساس قوانین و مقررات مربوطه خود را موظف به ارائه این گونه خدمات به حاشیه نشینان می داند به عنوان مثال وزارت بهداشت موظف به فراهم نمودن تسهیلات لازم برای برخورداری همگان از خدمات درمانی از طریق ایجاد و گسترش مراکز درمانی می باشد از دیگر برنامه های مرتبط با این سیاست می توان به حفظ و گسترش سالن های ورزشی بوستان ها و فضای سبز، افزایش مراکز مذهبی - فرهنگی از قبیل مسجد سینما، تئاتر و مطبوعات و نیز گسترش مدارس و مراکز آموزشی در این مناطق اشاره کرد.

- مانند تصویب نامه الزام کلیه دستگاه های مقرر به اجرای اقدامات مربوط در بخش آتش نشانی و امور ایمنی (مصوب ۱۳۹۳) تبصره ماده ۱۴ قانون مدیریت بحران کشور (مصوب ۱۳۹۸) مصوبه شورای اسلامی در خصوص توسعه و بهبود خدمات ایمنی و آتش نشانی (مصوب ۱۳۹۵) بند ۵ تصویب نامه موظف نمودن وزارت کشور به اجرای طرح های بهبود شهری (مصوب ۱۳۸۹).

- مانند تبصره ۴ بند ۲ ماده ۵۵ قانون شهرداری (مصوب ۱۳۳۴) ماده ۲ قانون مدیریت پسماندها (مصوب ۱۳۸۳).

- بند ۱ و ۲ ماده ۵۵ قانون شهرداری (مصوب ۱۳۳۴)، بند ۷ ماده ۱ آیین نامه اجرایی بند (ب) تبصره (۸) ماده واحده قانون بودجه سال ۱۳۹۸ کل کشور مصوب ۱۳۹۸ بند ۶ ماده ۱ آیین نامه اجرایی قانون ساماندهی و حمایت از تولید و عرضه مسکن (مصوب ۱۳۸۷).
- مانند بند ۱۰ تصویب نامه موظف نمودن وزارت کشور به اجرای طرح‌های بهبود شهری (مصوب ۱۳۸۹) ماده ۸ تصویب نامه آیین نامه اجرایی شورای برنامه ریزی و توسعه استان مصوب ۱۳۹۸) ماده ۱ قانون توسعه حمل و نقل عمومی و مدیریت مصرف سوخت (مصوب ۱۳۸۶).
- مانند بند ۷ ماده ۱ قانون تشکیلات و وظایف وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی (مصوب ۱۳۶۷).

د) گسترش زیرساخت‌های شهری در مناطق حاشیه نشین

- یکی از مشکلاتی که مناطق حاشیه نشین با آن روبه رو هستند ضعف در زیرساخت‌های شهری است این امر می‌تواند زیست‌پذیری مناطق حاشیه‌نشین را کاهش دهد بنابراین تأمین امکانات و زیرساخت‌های مناسب شهری یکی از مهم‌ترین نیازهای ساکنان مناطق حاشیه‌ای است جمهوری اسلامی ایران در راستای پاسخ به این نیازها، قوانین مقررات و برنامه‌های مقررات مختلفی را در نظر گرفته که می‌تواند موجب گسترش زیرساخت‌های شهری در مناطق حاشیه‌نشین شود. مانند ایجاد و گسترش تأسیسات مربوط به توزیع آب سالم شهری تسهیل عبور و مرور و ساماندهی معابر مناطق حاشیه‌نشین ایجاد و گسترش زیرساخت‌هایی به منظور بهبود شرایط زندگی حاشیه‌نشینان.
- مانند ماده ۱ قانون اصلاح لایحه قانونی حفظ و گسترش فضای سبز در شهرها مصوب ۱۳۵۹ شورای انقلاب (مصوب ۱۳۸۸) تبصره ۴ ماده ۴ لایحه قانونی حفظ و گسترش فضای سبز در شهرها (مصوب ۱۳۵۹)
  - مانند ضوابط و مقررات تأسیس مراکز مؤسسات کانونها و انجمنهای فرهنگی و نظارت بر فعالیت آنها (مصوب ۱۳۷۵) ماده ۳ آیین نامه ساماندهی بهسازی و عمران مساجد کشور مصوب ۱۳۷۶) بند ۱۱ اقدامات سند برنامه ارتقای فرهنگ سلامت (مصوب ۱۳۹۷).
  - مانند راهکار ۲۰/۷ فصل هفتم سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (مصوب ۱۳۹۰)، ماده ۸ اساسنامه مدارس نمونه دولتی (مصوب ۱۳۹۰)، ماده ۱ قانون نظام جامع آموزش و تربیت فنی حرفه‌ای و مهارتی (مصوب ۱۳۹۶).
  - مانند ماده ۱ قانون تشکیل شرکتهای آب و فاضلاب (مصوب ۱۳۶۹) ماده ۳ قانون توسعه و بهینه سازی آب شرب شهری و روستایی در کشور (مصوب ۱۳۹۵).
  - مانند بند ۷ تصویب نامه موظف نمودن وزارت کشور به اجرای طرح‌های بهبود شهری (مصوب ۱۳۸۹) ماده ۱۰۸ قانون برنامه پنج ساله ششم توسعه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۹۵، ماده ۳۳ قانون اصلاح الگوی مصرف انرژی (مصوب ۱۳۸۹).

ه) گسترش امنیت اجتماعی در مناطق حاشیه نشین

احساس امنیت یکی از مسائلی است که ساکنان مناطق حاشیه‌نشین با آن دست به گریبان هستند با توجه به اینکه در این مناطق شاهد گسترش آسیب‌های اجتماعی مانند اعتیاد) و (فحشا و جرائم ارتكابی مانند سرقت قاچاق و توزیع مواد مخدر هستیم، احساس امنیت در این مناطق کاهش پیدا می‌کند. بنابر این نهادهای مسئول تأمین امنیت در مناطق حاشیه‌نشین براساس قوانین و مقررات موجود موظف به استقرار نظم و امنیت و تأمین آسایش عمومی و فردی این

مناطق هستند و برای این منظور برنامه‌های مختلفی را اجرا می‌کنند؛ مانند افزایش گشت‌های انتظامی افزایش تعداد پاسگاه‌های انتظامی در نقاط جرم‌خیز شناسایی دستگیری و متلاشی نمودن مراکز فساد و فحشا، سارقان معتادان متجاهر و خرده فروشان و باندهای تهیه و توزیع مواد مخدر و نیز نظارت و کنترل راه‌های اصلی و فرعی حوزه استحفاظی.

و) گسترش پوشش‌های امدادی حمایتی و بیمه‌ای

با توجه به اینکه ساکنان مناطق حاشیه نشین وضعیت زندگی نامناسبی دارند یکی از مهمترین سیاست‌هایی که می‌تواند موجب بهبود اوضاع این افراد شود، بسط و گسترش پوشش‌های امدادی حمایتی و بیمه‌ای است جمهوری اسلامی ایران از ابتدای انقلاب تاکنون با تأسیس نهادهایی نهادهایی نظیر کمیته امداد امام خمینی سازمان بهزیستی، هلال احمر و بنیاد ۱۵ خرداد با کمک مؤسسات خیریه و تشکل‌های نیکوکاری مردمی به دنبال رفع محرومیت و بر طرف کردن مشکلات اقتصادی خانواده‌های محروم و ساکن مناطق حاشیه نشین است. مهمترین برنامه‌هایی که این نهادها بر عهده دارند عبارت است از: پرداخت مستمری به اقشار محروم و زنان سرپرست خانوار، تأمین بیمه فراگیر و کارآمد، تأمین جهیزیه و هزینه ازدواج مددجویان، رفع مشکلات دانش آموزان و دانشجویان نیازمند مانند اعطای کمک هزینه تهیه مددجویان، رفع مشکلات دانش آموزان و دانشجویان نیازمند مانند اعطای کمک هزینه تهیه لوازم التحریر ایاب و ذهاب و تأمین پوشاک و نیز ارائه وام دانشجویی، اهدای سبد البسه و کالا، کمک به خانواده‌های پرنوزاد و پر معلول و نیز راه اندازی پنجره واحد خدمات حمایت اجتماعی می‌شود.

- مانند ماده ۱ قانون تشکیل شرکت‌های آب و فاضلاب (مصوب ۱۳۶۹ ماده واحده قانون ایجاد تسهیلات برای توسعه طرح‌های فاضلاب و بازسازی شبکه‌های آب شهری (مصوب ۱۳۷۷).
- مانند تبصره ۲ ماده ۱۱ قانون سازمان برق ایران مصوب (۱۳۴۲) تصویب نامه راجع به تأمین برق و گاز کافی و ارزان (مصوب ۱۳۳۶)، مصوبه شورای عالی انرژی کشور پیرامون الگوی مصرف برق و گاز طبیعی موضوع تبصره ماده ۱۸ قانون اصلاح الگوی مصرف مصوب ۱۳۹۸).
- مانند ماده ۴ قانون نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران (مصوب ۱۳۶۹).
- مانند آیین نامه اجرایی ماده ۱۲۲ قانون برنامه چهارم توسعه - مؤسسات خدمات انتظامی (مصوب ۱۳۸۸) آیین نامه ستاد حفاظت اجتماعی ابلاغی رئیس قوه قضائیه (مصوب ۱۳۸۳).
- مانند آیین نامه اجرایی ماده ۱۲۲ قانون برنامه چهارم توسعه - مؤسسات خدمات انتظامی (مصوب ۱۳۸۸)، بند ۱۲ تصویب نامه در خصوص موظف نمودن وزارت کشور به اجرای طرح‌های بازسازی بافت‌های فرسوده کمک به شهرداری‌ها و ناوگان شهری احداث مراکز خدمات عمومی و گردشگری و پاسگاه‌ها در استان فارس (مصوب ۱۳۸۶).

- مانند دستورالعمل اجرایی کنترل مجرمان حرفه ای و سابقه دار ابلاغی رئیس قوه قضائیه (مصوب ۱۳۹۷)، بسته اجرایی وزارت کشور موضوع ماده (۲۱۷) قانون برنامه پنج ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران (مصوب ۱۳۹۱).

- مانند شناسایی و استرداد اموال و اجناس مسروقه به خصوص وسایل نقلیه ای که توسط نیروی انتظامی با سایر مراجع ذیربط و ضابطین کشف می شود به صاحبان آن ابلاغی رئیس قوه قضائیه (مصوب ۱۳۷۲).

ز) افزایش مشارکت های فرهنگی اجتماعی

یکی از آسیب هایی که سکونت در مناطق حاشیه نشین به دنبال دارد، به خطر افتادن سلامت اجتماعی و روانی افراد در آن منطقه است و می تواند پیامدهایی از قبیل بالا رفتن سطح استرس اضطراب پرخاشگری عصبانیت و خشونت در جامعه داشته باشد. این پدیده ریشه در وضعیت معیشتی ساکنان مناطق حاشیه نشین بتوانند نیازهای خود و خانواده شان را تأمین کنند مجبور هستند چند شیفت کار کنند. این امر موجب خستگی و افزایش استرس آنها میگردد از سوی دیگر این افراد به دلیل کار کردن بیش از اندازه نمی توانند نقش خود را به خوبی در خانواده ایفا کرده و نیازهای عاطفی اعضای خانواده را تأمین کنند. جمهوری اسلامی ایران برای رفع این معضل قوانین و برنامه های متعددی را تعیین و اجرایی می کند؛ مانند راه اندازی مراکز ارائه دهنده خدمات مددکاری و مشاوره، تشکیل و گسترش سازمان های مردم نهاد به منظور استفاده از ظرفیت محلات در حل مشکلات مناطق حاشیه نشین حمایت از گروه ها و نهادهای آموزشی به منظور بالا بردن نرخ باسوادی و تحت پوشش قرار دادن افراد بیسواد و کودکان بازمانده از تحصیل و نیز گسترش نهادهای مردمی و خیریه جهت کمک به حاشیه نشینان دارد.

- مانند بند ۷ سیاست های کلی امور اقتصادی تعیین بسته اجرایی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی موضوع ماده (۲۱۷) قانون برنامه پنج ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران مصوب (۱۳۹۱) تبصره ۲ ماده واحده قانون تشکیل سازمان بهزیستی کشور (مصوب ۱۳۵۹).

- مانند ماده ۲ آیین نامه اجرایی بند (الف) ماده (۷۰) قانون برنامه پنج ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (مصوب ۱۳۹۸) نقشه تحول نظام سلامت و دستورالعمل برنامه پزشک خانواده و نظام ارجاع در مناطق شهری (مصوب ۱۳۹۱)، بند ۴ ماده ۶ اساسنامه کمیته امداد امام خمینی (مصوب ۱۳۹۴).

- مانند بندت ماده ۶ اساسنامه صندوق کارآفرینی امید (مصوب ۱۳۹۶) بند ۵ ماده ۶ اساسنامه کمیته امداد امام خمینی (مصوب ۱۳۹۴)، بند ۷ اقدامات ملی مصوبه نقشه مهندسی فرهنگی کشور (مصوب ۱۳۹۲).

- مانند بندهای ۱ و ۲ ماده ۹ آیین نامه اجرایی بند (ج) ماده (۳۸) قانون احکام دائمی برنامه های توسعه کشور (مصوب ۱۳۹۸) بندت ماده ۶ اساسنامه صندوق کارآفرینی امید (مصوب ۱۳۹۶) تصویب نامه تأمین اعتبار و اختصاص مبلغ یکصد میلیون ریال جهت تهیه پوشاک دانش آموزان بی بضاعت مناطق محروم (مصوب ۱۳۶۶).

- مانند تصویب نامه توزیع و تحویل سبد کالای حمایتی دولت به برخی افشار جامعه مصوب ۱۳۹۲ گزارش عملکرد اقدامات اجتماعی بنیاد مستضعفان در سال ۱۳۹۶.

ح) مهارت آموزی به حاشیه نشینان

اشتغال و کسب درآمد یکی از مهمترین دغدغه های ساکنان مناطق حاشیه نشین است. ایجاد درآمد پایدار از طریق اشتغال مولد موثرترین اقدام برای توانمندسازی حاشیه نشینان به شمار میرود و این امر مستلزم مهارت آموزی افراد میباشد. مهارت آموزی موجب می شود افرادی که از سطح سواد بالایی برخوردار نیستند بتوانند با کسب مهارت های لازم وارد به صورت حرفه ای وارد کسب و کار شوند بر این اساس و با توجه به اینکه یکی از مهمترین لوازم افزایش سطح رفاه اجتماعی حاشیه نشینان و افزایش فرصت های شغلی برای آنها مهارت آموزی است. استقرار یک نظام مهارتی در کشور مانند سازمان آموزش فنی و حرفه ای کشور) به موازات نظام علمی مرسوم، این نیاز را بر طرف کرده است. در این خصوص برنامه های زیر دنبال می شود: ترویج و تقویت فرهنگ تولید و کارآفرینی، استعداد سنجی آموزش و تربیت نیروی انسانی متخصص، ماهر و کارآمد و نیز ارتقای کیفیت آموزش و تربیت فنی حرفه ای و مهارتی.

- مانند تبصره ۱ ماده ۵ قانون تشدید مجازات اسیدپاشی و حمایت از بزه دیدگان ناشی از آن مصوب ۱۳۹۸)، دستور العمل نحوه تشکیل و فعالیت مراکز مشاوره خانواده مصوب ۱۳۹۶) آئین نامه اجرایی مددکاری اجتماعی سازمان زندانها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور ابلاغی رئیس قوه قضائیه (مصوب ۱۳۷۹).
- مانند ماده ۲۹ تصویب نامه آیین نامه تشکلهای مردم نهاد (مصوب ۱۳۹۵)، تبصره ۲ ماده ۶ آیین نامه اجرایی بند (ج) ماده (۳۸) قانون احکام دائمی برنامه های توسعه کشور مصوب ۱۳۹۸) بند ۱۲ اقدامات سند برنامه ارتقای فرهنگ سلامت (مصوب، ۱۳۹۷).
- مانند بند ۳ اهداف سند برنامه ارتقای فرهنگ سلامت مصوب (۱۳۹۷) تصویب نامه آیین نامه نحوه نظارت بر مصرف کمک های پرداختی به مؤسسات غیر دولتی (مصوب ۱۳۸۵).

ط) افزایش مشارکت اقتصادی حاشیه نشینان

حضور و مشارکت فعال و آگاهانه ساکنان مناطق حاشیه نشین در فعالیتهای اقتصادی مانند تولید، پس انداز و سرمایه گذاری، تاثیرات مثبت و قابل توجهی به همراه دارد. این افراد با تشکیل واحدهای اقتصادی کوچک و همکاری با یکدیگر، قادر به راه اندازی کسب و کار و ایجاد درآمد هستند و خوشبختانه جمهوری اسلامی ایران نیز با فراهم آوردن بسترهایی مانند تعاونی ها، از چنین فعالیتهایی حمایت می کند. اصل ۴۴ قانون اساسی، بر پایه سه بخش دولتی، تعاونی و خصوصی، نظام اقتصادی کشور را شکل داده و بر اهمیت کار گروهی و تعاونی تأکید دارد. در همین راستا، قوانین و برنامه هایی برای توسعه بخش تعاون، توانمندسازی اقشار کم درآمد، ارائه تسهیلات قرض الحسنه و حمایت از شرکت های تشکیل شده توسط ساکنان مناطق حاشیه نشین تدوین شده است. با توجه به آنچه بیان شد سیاست های ارتقای اجرای ظرفیت خط مشی گذاری دولت در کاهش مطالعه آسیب های مناطق حاشیه نشین شهرهای استان سیستان و بلوچستان به صورت مدل زیر می باشد.

شکل ۳. مدل ارتقای اجرای ظرفیت خط مشی گذاری دولت در کاهش مطالعه آسیب های مناطق حاشیه نشین شهرهای سیستان و بلوچستان، منبع: یافته های تحقیق، ۱۴۰۴

حامی مالی

بنا به اظهار نظر نویسنده مسئول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

سهم نویسندگان در پژوهش

با توجه اینکه مقاله حاضر مستخرج از رساله دکتری می باشد، سهم و نقش نویسنده اول، به عنوان دانشجوی رساله، نویسنده دوم به عنوان راهنما و نویسنده سوم به عنوان استاد مشاور بود.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می دارند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان از همه افراد، به دلیل مشاوره و راهنمایی علمی و مشارکت آنها در این مقاله تشکر و قدراتی می نمایند.

منابع

- آرایش، منصور، شیخی، محمدتقی. (۱۳۹۹). بررسی رابطه آموزش شهروندی و توسعه پایدار شهری (مطالعه موردی: شهر اردبیل). مطالعات جامعه شناختی شهری، ۱۰ (۳۴)، ۳۳-۶۰. https://journals.iau.ir/article_674868.html
- احمدیان، محمدعلی. (۱۳۸۲). حاشیه نشینی، ریشه ها و راه حل ها. مجله اندیشه حوزه، ۴۳ و ۴۴، ۷۹-۹۵. <https://www.sid.ir/paper/463320/fa>
- اسماعیلی، رضا، امیدی، مهدی. (۱۳۹۱). بررسی تجربه حاشیه نشینی از دیدگاه حاشیه نشینان: یک مطالعه پدیدار شناسانه. مطالعات جامعه شناختی شهری (مطالعات شهری)، ۲ (۳)، ۱۷۹-۲۰۸. SID. <https://sid.ir/paper/210311/fa>

۴. انصاری، عبدالمعبود. (۱۳۵۵). نظریه «انسان حاشیه نشین» در جامعه شناسی. مطالعات جامعه شناختی (نامه علوم اجتماعی سابق)، ۴(۵)، ۱۶۲-۱۶۹. doi: 10.22059/jsr.1976.93752
۵. باقری میاب، شهلا، کریمی کیا، محمد صادق. (۱۴۰۰). مدل یابی خط مشی گذاری فرهنگی پدیده حاشیه نشینی در اهواز. توسعه محلی (روستائی-شهری)، ۱۳(۲)، ۵۶۱-۵۸۴. doi: 10.22059/jrd.2022.334052.668694
۶. بگری، زهره. (۱۳۹۶). ارزیابی وضعیت ساماندهی سکونتگاه‌های غیر رسمی با تاکید بر رویکرد توانمند سازی نمونه موردی لر آباد بروجرد، سومین کنفرانس سالانه پژوهش های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری، شیراز، <https://civilica.com/doc/651127>
۷. بهمنی، سجاده، همتی، رضا، ملتفت، حسین، ایزدی جیران، اصغر. (۱۳۹۸). فهم فرایند شکل گیری تجربه حاشیه نشینی بر اساس نظریه داده بنیاد (مورد مطالعه: محله‌های ملاحیه و تل برمی خوزستان). توسعه اجتماعی، ۱۴(۲)، ۱۲۷-۱۵۸. doi: 10.22055/qjds.2020.27261.1796
۸. پوراحمد، احمد، پوراحمد، احمد، رهنمایی، محمدتقی، رهنمایی، محمدتقی، قرخلو، مهدی، اسکندری نوده، محمد. (۱۳۸۹). آسیب شناسی سیاست های دولت در ساماندهی اسکان غیر رسمی، نمونه موردی: محلات نای بند، شیرسوم و خواجه عطا، شهر بندرعباس. مطالعات و پژوهش های شهری و منطقه‌ای، ۲(۵)، ۲۹-۵۴. https://urs.ui.ac.ir/article_19956.html
۹. جمعه پور، محمود، طالبیان، ندا. (۱۳۹۷). بررسی مقایسه‌ای تاثیر کلانشهر تهران بر حاشیه‌ای شدن حومه‌ها (مورد مطالعه: شهرهای شهریار و لواسان). توسعه محلی (روستائی-شهری)، ۱۰(۱)، ۲۹-۴۸. doi: 10.22059/jrd.2018.68407
۱۰. حاجی علی زاده، جواد، اکبرپوربناب، عیسی. (۱۳۹۵). ارزیابی سیاست های توانمندسازی سکونت گاه های غیررسمی در شهرهای میانه اندام (شهر بناب)، دومین کنفرانس شهرسازی، مدیریت و توسعه شهری، شیراز. <https://civilica.com/doc/606914>
۱۱. حیدری نوشهر، مه‌ری، و نظریان، اصغر. (۱۳۹۰). بررسی عوامل موثر بر حاشیه نشینی و بازتاب های آن، با تاکید بر کاربری خدمات شهری (مورد: شهر یزد). جغرافیایی سرزمین، ۸(۳۱)، ۳۱-۴۹. SID. <https://sid.ir/paper/116224/fa>
۱۲. رضایی، محمد رضا، کمانداری، محسن. (۱۳۹۳). بررسی و تحلیل علل شکل گیری حاشیه نشینی در شهر کرمان نمونه مورد مطالعه: محلات سیدی و امام حسن. برنامه ریزی فضایی، ۴(۴)، ۱۷۹-۱۹۶. https://sppl.ui.ac.ir/article_16012.html
۱۳. زنگی آبادی، علی، مبارکی، امید. (۱۳۹۱). بررسی عوامل موثر بر شکل گیری حاشیه نشینی شهر تبریز و پیامدهای آن مطالعه موردی (محلات احمدآباد، کوی بهشتی، خلیل آباد). جغرافیا و برنامه ریزی محیطی، ۲۳(۱)، ۶۷-۸۰. https://gep.ui.ac.ir/article_18531.html
۱۴. سجادی، اشرف، افراخته، حسن، ریاحی، وحید. (۱۴۰۴). بررسی و شناخت بازتاب‌های فضایی حاصل از حاشیه نشینی در دهستان‌های شهرستان شهریار. توسعه فضاهای پیراشهری، ۷(۱)، ۱-۲۶. doi: 10.22034/jpusd.2025.499225.1331
۱۵. شاطریان، محسن، حیدری، رسول، شاطریان، محمود، دولتیاران، کامران. (۱۳۹۹). مدل سازی و تحلیل عوامل موثر بر وقوع جرم در مناطق حاشیه نشین شهر کاشان، فصلنامه برنامه ریزی منطقه ای، ۱۰(۳۷)، ۹۱-۱۰۸. <https://ensani.ir/fa/article/425114>
۱۶. عباسی فلاحی، وحید. رضوی پاریزدی، سید محمدرضا. میهن خواه، مسلم. (۱۳۹۶). الگوهای فضایی بزهکاری با محدوده های اسکان غیررسمی (مورد مطالعه: جرایم سرقت در سکونتگاه‌ها غیررسمی شهر ورامین). پژوهشنامه جغرافیای انتظامی. (۱۸)۵، ۱۰۹-۱۳۴. <https://www.sid.ir/paper/506589/fa>

۱۷. عشریه، روح اله، امیری رسکتی، مائده. (۱۳۹۴). بررسی مفهوم حاشیه نشینی و معضلات شهری ناشی از آن". کنفرانس بین المللی پژوهش های نوین در عمران، معماری و شهرسازی. SID. <https://sid.ir/paper/857323/fa>
۱۸. گنجی، مرتضی. (۱۴۰۱). حاشیه نشینی (اسکان غیررسمی) در ایران رویکردها، سیاست ها و اقدامات، مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱۸۵۴۵. <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1753875>
۱۹. لچیمان، رضا. (۱۳۹۶). آمایش فضایی مناطق حاشیه نشین و بررسی شکل گیری اسکان غیررسمی (مطالعه موردی: شهر ساری). نگرش های نو در جغرافیای انسانی، ۹(۲)، ۱۲۵-۱۳۸. <https://sanad.iau.ir/fa/Article/1018307>
۲۰. مهندسان مشاور آمایش و توسعه البرز، (۱۳۹۰). برنامه سامان دهی و توانمندسازی سکونتگاه های رسمی شهرستان قدس و اقدامات توانمندسازی اجتماعات آن ها. <https://www.shahrdariqods.ir/>
۲۱. نظریان، اصغر. (۱۳۸۴). نقطه کلان شهری و بازتاب فضایی آن. فصلنامه جغرافیایی سرزمین، ۲(۷)، ۱-۱۲. <https://www.sid.ir/paper/474415/fa>
22. Boutayeb, A. and Serghini, M. (2006) Health indicators and human development in the Arab region. *International Journal of Health Geographics*, 5, 61. doi:10.1186/1476-072X-5-61
23. Friesen, J., Rausch, L., Pelz, P.F., & Fürnkranz, J. (2018). Determining Factors for Slum Growth with Predictive Data Mining Methods. *Urban Sci*, 2 (81), 2030081. <https://doi.org/10.3390/urbansci2030081>
24. Gruber, M., Söding, J., & Lupas, A. N. (2005). REPPER—repeats and their periodicities in fibrous proteins. *Nucleic Acids Research*, *33*(suppl_2), W239-W243. <https://doi.org/10.1093/nar/gki405>
25. Jaitman, L., & Brakarz, J. (2013). Evaluation of Slum Upgrading Programs. Literature Review and Methodological Approaches. *Inter-American Development Bank*, 1-78. <https://publications.iadb.org/publications/english/document/Evaluation-of-Slum-Upgrading-ProgramsLiterature-Review-and-Methodological-Approaches.pdf>
26. Juanita, M, Iván, C, Antonio, Z, (2020), Indicators for evaluating sustainability in Bogota's informal settlements: Definition and validation, *Sustainable Cities and Society*, Volume 53, February 2020, 101896. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2019.101896>
27. MacTavish, R., Bixby, H., Cavanaugh, A., Agyei-Mensah, S., Bawah, A., Owusu, G., Ezzati, M., Arku, R., Robinson, B., Schmidt, A.M., Baumgartner, J. (2023), Identifying deprived "slum" neighbourhoods in the Greater Accra Metropolitan Area of Ghana using census and remote sensing data, *World Development*, Volume 167, July 2023, Article number 106253. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2023.106253>
28. Melore, T.W. & Nel, V. (2020). Resilience of informal settlements to climate change in the mountainous areas of Konso, Ethiopia and QwaQwa, South Africa. *Jambá: Journal of Disaster Risk Studies* 12(1), a778. <https://jamba.org.za/index.php/jamba/article/view/778/1648>
29. Patricia, B, Meagan, E, (2020), examining responses to informality in the Global South: A framework for community land trusts and informal settlements, *Habitat International*, Volume 96, February 2020, 102108. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2019.102108>
30. Taubenböck, H, Kraff, N. (2015) Das globale Gesicht urbaner Armut? Siedlungsstrukturen in Slums. In: *Globale Urbanisierung – Perspektive aus dem All Springer Spektrum*. pp. 107-120. doi: 10.1007/978-3-662-44841-0_12
31. United Nations New York (2019). *World Urbanization Prospects The 2018 R Revision*, <https://population.un.org/wup/Publications/Files/WUP2018-Report.pdf>
32. Yadav, K., Agarwal, M., Shukla, M., Singh, J. V., & Singh, V. K. (2020). Unmet need for family planning services among young married women (15–24 years) living in urban slums of India. *BMC women's health*, 20(1), 1-17. <https://doi.org/10.1186/s12905-020-01010-9>
33. Zeilhofer, P, Tapanotti, V.P, (2008), Gis and ordination techniques for evaluation for environmental impact in informal settlement: A case study from Cuiaba, central Brazil, *Applied Geography*, 28(1), 1-15. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2007.07.009>
34. Zhang Yue. (2017). the credibility of slums: Informal housing and urban governance in India. *Land Use Policy*, 1-15. Song, Lijun. social capital and psychological distress, *Journal of health and social behavior*, December 2011, Vol.52, N4.478-492. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2017.05.029>

References

1. Abbasi Fallahi, V. Razavi Parizdi, S.M.R. Mihankhah, M. (2017). Spatial patterns of crime with informal settlement areas (Case study: theft crimes in informal settlements of Varamin city). *Journal of Police Geography*, 5(18), 109-134. <https://www.sid.ir/paper/506589/fa>[In Persian].
2. Ahmadian, M.A. (2003). Marginalization, Roots and Solutions. *Journal of Andisheh Hawze*, 43 and 44, 79-95. <https://www.sid.ir/paper/463320/ea>[In Persian].
3. Alborz Planning and Development Consulting Engineers, (2011). Program for organizing and empowering official settlements in Qods County and measures to empower their communities. <https://www.shahrdariqods.ir/>[In Persian].
4. Ansari, A. (1976). The theory of "marginalized man" in sociology. *Sociological Review*, 4(5), 162-169. doi: 10.22059/jsr.1976.93752[In Persian].
5. Araish, M., Sheikhi, M.T. (2020). Investigating the relationship between citizenship education and sustainable urban development (case study: Ardabil city). *Urban Sociological Studies*, 10 (34), 33-60. https://journals.iau.ir/article_674868.html[In Persian].
6. Ashrieh, R., Amiri Raskathi, M. (2015). Investigating the concept of marginalization and the urban problems arising from it. *International Conference on Modern Research in Civil Engineering, Architecture and Urban Planning*. SID. <https://sid.ir/paper/857323/fa>[In Persian].
7. Bagheri Miab, S. and Karimikia, M. S. (2022). Modeling Cultural Policy in the Slums of the City of Ahvaz. *The Journal of Community Development (Rural-Urban)*, 13(2), 561-584. doi: 10.22059/jrd.2022.334052.668694[In Persian].
8. Bagri, Z. (2017). Evaluation of the status of organizing informal settlements with emphasis on the empowerment approach, the case study of Lor Abad Borujerd, *Third Annual Conference on Architecture, Urban Planning and Urban Management Research*, Shiraz, <https://civilica.com/doc/651127>[In Persian].
9. Bahmani, S. , Hemmati, R. , Moltaft, H. Izadjairan, A. (2020). Understanding the Process of Emerging Experience of Slum Base on Grounded Theory (Case Study: Malashieh and Tal Bormi of Khuzestan). *Quarterly Journal of Social Development (Previously Human Development)*, 14(2), 127-158. doi: 10.22055/qjds.2020.27261.1796[In Persian].
10. Boutayeb, A. and Serghini, M. (2006) Health indicators and human development in the Arab region. *International Journal of Health Geographics*, 5, 61. doi:10.1186/1476-072X-5-61
11. Esmaeli, R, Omid, M. (2012). a study of the experience of slum dwelling as lived by slum dwellers: a phenomenological study. *urban studies*, 2(3), 179-208. sid. <https://sid.ir/paper/210311/en>[In Persian].
12. Friesen, J., Rausch, L., Pelz, P.F., & Fürnkranz, J. (2018). Determining Factors for Slum Growth with Predictive Data Mining Methods. *Urban Sci*, 2 (81), 2030081. <https://doi.org/10.3390/urbansci2030081>
13. Ganji, M. (2022). Marginalization (informal settlement) in Iran: approaches, policies and actions, *Research Center of the Islamic Consultative Assembly*, serial number 18545. <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1753875>[In Persian].
14. Gruber, M., Söding, J., & Lupas, A. N. (2005). REPPER—repeats and their periodicities in fibrous proteins. *Nucleic Acids Research*, *33*(suppl_2), W239-W243. <https://doi.org/10.1093/nar/gki405>
15. Haji Alizadeh, J., Akbarpour Bonab, A. (2016). Evaluation of empowerment policies for informal settlements in mid-sized cities (Bonab city), *Second Conference on Urban Planning, Management and Urban Development*, Shiraz, <https://civilica.com/doc/606914>[In Persian].
16. Heidary noshahr, M., Nazarian, A. (2011). Study of effective factors on ghetto and its reflex considering urban services applications (the case study: Yazd city). *Geographical journal of territory*, 8(31), 31-49. Sid. <https://sid.ir/paper/116224/en>[In Persian].
17. Jaitman, L., & Brakarz, J. (2013). Evaluation of Slum Upgrading Programs. *Literature Review and Methodological Approaches*. *Inter-American Development Bank*, 1-78. <https://publications.iadb.org/publications/english/document/Evaluation-of-Slum-Upgrading-ProgramsLiterature-Review-and-Methodological-Approaches.pdf>
18. Jomepour, M. and Talebian, N. (2018). The comparative study of Tehran suburbs and it's effects on the procedure of getting marginal for these towns. *The Journal of Community Development (Rural-Urban)*, 10(1), 29-48. doi: 10.22059/jrd.2018.68407[In Persian].
19. Juanita, M, Iván, C, Antonio, Z, (2020), Indicators for evaluating sustainability in Bogota's informal settlements: Definition and validation, *Sustainable Cities and Society*, Volume 53, February 2020, 101896. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2019.101896>
20. Lahimian, R. (2017). Spatial planning of marginal areas and investigation of informal settlement formation (Case study: Sari city). *New Perspectives in Human Geography*, 9(2), 125-138. <https://sanad.iau.ir/fa/Article/1018307?FullText=FullText>[In Persian].
21. MacTavish, R., Bixby, H., Cavanaugh, A., Agyei-Mensah, S., Bawah, A., Owusu, G., Ezzati, M., Arku, R., Robinson, B., Schmidt, A.M., Baumgartner, J. (2023), Identifying deprived “slum” neighbourhoods in the

- Greater Accra Metropolitan Area of Ghana using census and remote sensing data, *World Development*, Volume 167, July 2023, Article number 106253. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2023.106253>
22. Melore, T.W. & Nel, V. (2020). Resilience of informal settlements to climate change in the mountainous areas of Konso, Ethiopia and QwaQwa, South Africa. *Jàmá: Journal of Disaster Risk Studies* 12(1), a778. <https://jamba.org.za/index.php/jamba/article/view/778/1648>
  23. Nazarian, A. (2005). The metropolitan point and its spatial reflection, *Geographic Quarterly of the Land*, 2(7), 1-12. <https://www.sid.ir/paper/474415>[In Persian].
  24. Patricia, B, Meagan, E, (2020), examining responses to informality in the Global South: A framework for community land trusts and informal settlements, *Habitat International*, Volume 96, February 2020, 102108. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2019.102108>
  25. Pourahmad, A. , Pourahmad, A. , Rahnamaee, M. T. , Rahnamaee, M. T. , Gharakhlou, M. and Eskandari nodeh, M. (2010). Pathology of the government policies on organizing of informal settlement in Iran Case study: Khaje ata, Nayband and Shire sevom district in Bandarabbas city. *Journal of Urban - Regional Studies and Research*, 2(5), 29-54. https://urs.ui.ac.ir/article_19956.html[In Persian].
  26. Rezaei, M. R. and Kamandari, M. (2015). Analysis of formation causes of marginalization in Kerman Case Study: Syedi neighborhoods and Imam Hassan. *Spatial Planning*, 4(4), 179-196. https://sppl.ui.ac.ir/article_16012.html?lang=en[In Persian].
  27. Sajadi, A. Afrakhte, H. and Riahi, V. (2025). Investigating and recognizing the spatial reflections resulting from marginalization in the villages of Shahryar. *Preipheral Urban Spaces Development*, 7(1), 1-26. doi: 10.22034/jpusd.2025.499225.1331[In Persian].
  28. Shaterian, M., Heydari, R., Shaterian, M., Dolatiyaran, K. (2020). Modeling and analysis of factors affecting crime in the marginal areas of Kashan city, *Quarterly Journal of Regional Planning*, 10(37), 91-108. <https://ensani.ir/fa/article/425114>[In Persian].
  29. Taubenböck, H, Kraff, N. (2015) Das globale Gesicht urbaner Armut? Siedlungsstrukturen in Slums. In: *Globale Urbanisierung – Perspektive aus dem All Springer Spektrum*. pp. 107-120. doi: 10.1007/978-3-662-44841-0_12
  30. United Nations New York (2019). *World Urbanization Prospects The 2018 R Revision*, <https://population.un.org/wup/Publications/Files/WUP2018-Report.pdf>
  31. Yadav, K., Agarwal, M., Shukla, M., Singh, J. V., & Singh, V. K. (2020). Unmet need for family planning services among young married women (15–24 years) living in urban slums of India. *BMC women's health*, 20(1), 1-17. <https://doi.org/10.1186/s12905-020-01010-9>
  32. Zangiabadi, A. and Mobaraki, O. (2012). An Analysis of Effective Factors in Creation of Slums in Tabriz City and their consequences (Case study: Ahmadabad, koyebeheshti, khalilabad). *Geography and Environmental Planning*, 23(1), 67-80. https://gep.ui.ac.ir/article_18531.html[In Persian].
  33. Zeilhofer, P, Topanotti. V.P, (2008), Gis and ordination techniques for evaluation for environmental impact in informal settlement: A case study from Cuiaba, central Brazil, *Applied Geography*, 28(1), 1-15. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2007.07.009>
  34. Zhang Yue. (2017). the credibility of slums: Informal housing and urban governance in India. *Land Use Policy*, 1-15. Song, Lijun. social capital and psychological distress, *Journal of health and social behavior*, December2011, Vol.52, N4.478-492. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2017.05.029>